

R. P. Thomæ Tamburini È Societate Jesu Opera Omnia

Tamburini, Tommaso

Lugduni, 1689

Tractatus secundus, qui est de Furto.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-78172](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-78172)

re, verum, & immemorabilem divino etiam firmatam eloquio *jud. cap. 11.* & sanctorum Patrum unanimi consensu, cum nec sententias, nec praejudicia proferant, ipsi videant, Perlege, si placet, tradita *dist. 9. q. 4. segg.* Intelleges quia in tam longinquo tempore praesentatur titulus, & bona fides, nam mala fides nunquam praescribit.

29. Non ignoro, Caudicos repulsam aliquando meritis tulisse, qui nudam praescriptionem veris titulis objecerunt, quali temporis beneficium id juris tribuat, ut Actor expellatur; Martinus vero Rex, contra, temporis amissionem Scripturarum, titulorum, & eorum, in quibus exceptio possidentis fundatur, adjungit, & hoc pacto exceptio fundata in legitimo titulo deperdito, & amisso ex illo tempore in diem continuatae possessionis pacifice per 30. annos; sicut in immemorabili allegatur titulus penes nos sub nulla lege exhibendi manens; & ita satisfit praemissis citatis à Domino Doctore scribente, & Intrigliolo, ut diximus *decis. 90.91. usque ad fin. r. 1. & decis. 8. num. 35. tom. 2. iterum tom. 1. decis. 8. n. 37. in fine*; ubi notavi quod Castillus in senectute ann. 1630. decidit pro praescriptione.

30. Qua accepta distinctione, decisum est sapienter contra proprietarios repetentes res censui reservativo subiectas, ac per immemorabile tempus possedissas, non apparente etiam Paulina, vel illa vitiosa, non exhibita tamen per possidorem, ut pro Cardinali de Torres contra Archiepiscopum Panormitanum; pro Principe Cato contra Archidiaconum Montis Regalis; pro Mastrillo, & Algaria contra Cantorem Regij Palatii.

31. Verius est ergo assumptum, ne in Sicilia rejectam praescriptionem dicamus: nam illa ratio Pragmaticae summariae, & de plano, in promptu, ac bene rejicitur inscriptio Paternitatis vestrae: modum enim procedendi respicit, & ideo praescriptionem generatim in exceptionibus oppositam rejicit, quando in vim dilatoriae opponitur cum dilatoriis similibus: sed quando, ut aiunt Causidici, ad negotij totius peremptionem adducitur, & formatur inde obstaculum, quod articulum dicunt, tunc Pragmatica ad aliam ita oppositam non porrigitur.

32. Non mirum, lege praecipiente, & bonam fidem, ac justam, indubitataque conscientiam, atque undique quietam, & tutam inducente, possidens nec restituere sponte, nec impetratus teneatur: nam nullam habere potest alieni conscientiam, si lex principis justa, & sancta rem facit illius, quae, & dominia, & possessiones mutare potest.

D. Marini Cuiell.

TRACTATUS II.

De Furto.

CAPVT I.

Quid sit Furtum.

1. Furtum Theologicum, est ex DD. *mox citandis* acceptio, seu contractatio rei alienae externae sine vi, invito notabiliter Domino.

Dixi primò, (acceptio rei alienae) qui enim rem suam ab alio injustè detentam accipit, non furatur: Qui item damnum facit alicui, nihil ab ipso sibi applicando, ut si ejus comburat segetes, quamvis contrahat obligationem restituendi, tamen non dicitur propriè furari, sed damnificare. Ita de Lugo *r. 1. de just. d. 16. sect. 1. num. 5.* In hac eadem particula comprehenditur retentio, injusta ex Mol. *tom. 3. d. 681. a num. 16.* quando enim supervenit mala fides post rem à te bona fide, ut tuam possedissam, incipis rem injustè possidere, quae possessio

est continuata quaedam ablatio, seu acceptio; nam propterea in definitione additum est illud (vel contractatio) haec enim vox aptius significat ejusmodi injustam retentionem. Denique eadem particula (rei alienae) indicat usum injustum rei. Ita Bonac. *de rest. in part. d. 2. p. 3. num. 1.* Oppignerasti Petro, v.g. vas argenteum locasti domum, non potes illa, invito Petro ulupare quia quoad usum, res aliena est, non tua.

2. Dixi secundò, (Rei externae) Si quis enim sciret de te scientiam, vel furaretur artificium secretum de aliqua arte, vel medicamento, propriè furtum non committeret, quamvis si damnum sic tibi injustè inferret, damnificationem faceret cum obligatione restitutionis illati damni. Hinc etiam fit, ut si quis furaretur hominem liberum, hoc est, sibi illum pro servo accipere non diceretur illum propriè furari. Ita de Lugo *ibid. num. 18.* quia ejusmodi injustitia est contra bonum corporis non contra bona externa. Non ita si furum mancipium ab ejus Domino; mancipia enim comparantur inter Dominorum externa bona. Furari filium Patre aliqui putant esse verum furtum, quia Patris potestatem habet in filiis: ita Val. Turr. apud eundem *cap. 1. de abiliis puto cum Mol. l. c. n. 14. Less. cap. 12. d. 2. n. 3.* damnaficatorem, quia ex una parte filius non comparatur inter externa Patris bona, & ex alia cum propriè accipitur propter servitium, & commoditatem, & similibus, damnum patitur absque dubitatione Patris.

3. Dixi tertio, (sine vi) hac enim posita, confutatur alia species peccati, nempe rapina, quae ultra furtum addit violentiam in personam Domini. Sic Mol. *ibid. d. 683.* Quod si sciente, vel vidente Domino aliquis ab illo sine vi surripias, furtum committes, non rapinam, ut solet evenire, quando Dominus servo furtum perimit, ut illum in furto comprehendat, puniatque. An id sit furtum, dixi *supra d. 5. q. 4. a num. 2.* Vis autem hac non solum infertur manibus, sed etiam verbis, puta minis, percussioneque metus, unde Grassator in via incuriens metum mortis, si ei dones pecuniam, rapinam sine dubio committit; & Molina *ibid. num. 4.* etiam addit malitiam rapinae inueniri, quando subditi tributa iniqua solvant, vel Principibus sua donant, si coacti metu injulio solvant. Injusto, inquam; nam cum vis rapinae constitutus debeat afferre injuriam, injustus debet esse metus.

4. Dixi quartò, (invito Domino) nam non est furtum ex Bonac. *de rest. in part. d. 2. quæst. 8. part. num. 1.* si probabilem rationem habes putandi Dominum consentire; Hoc modo frequentissimè excoluntur peccato Amici, Filij, Conjuges, Servi aliquid non inde grave, spectatis ejusdemque facultatibus, aliisque circumstantiis, invicem accipientes. Dico (probo) bitem rationem nam si vel dubius sis, vel nescias, An Dominus invito, invitum praesumere cum debes, cum ex frequentier contingentibus sciamus, neminem sua vel dispergere. Ita Sà, Sylvest. Valsq. aliique apud Mol. *d. 686. num. 12. fin. & apud Sanch. in Dec. l. 7. cap. 19. a fine.*

5. Dixi quintò, (rationabiliter invito) nam furtum non committit is, qui rem alienam auferit, ex Bonac. *ibid.* aliisque passim, ad suam iustam compensationem nec qui existit in extrema, & per aliquos etiam, in gravi necessitate: sic Nau. Less. Fill. quos refert, & non sequatur Bonac. *ibid. d. 9. p. 3. num. 5.* nec qui gladius verbi gratia, vel librum haereticum à Domino auferat, is hominem occidat, neve haereses legat, sic Bonac. *d. 2. q. 8. p. 1. num. 1.* quia tunc irrationabiliter invitum est Dominus. Idem puto cum Bona. *ibid.* si uxor, vel filius auferant pecuniam, vel quid simile à Patre, ne scortum ludarique, &c.

6. Petes: Cur furtum hactenus explicatum vocamus num. 1. Theologicum, Respondeo, quia hoc, in fine conscientiae, Theologi pro vero furto habent: nam perisconsulti multa, quae in conscientia vera sunt foras prolunt habere pro furtis, & aliquando miniori perisconsulto

Vnde Doctores apud de Lugo , tom. 1. de iust.

Quare illud hic notum fit, intelligi de furto
Theologico, non de Civili, quoties fulminatur excom-
municatio, vel reservatio contra furtum. Hinc omnes ij,
qui furantur res immobiles, licet fures apud Juris peritos
non reputantur, volentes furtum semper esse de re mo-
bili appetunt, ut ad eadem defuncti, ante-
cedat. Hinc ij, qui expilant hereditatem adeat. Hinc qui, cum sit Con-
tra heredes bona sui Conjugis, sive demortui, sive viuen-
tis, Hinc, qui Tutores usurpant pupilli bona, omnes, in-
juste, hi, cum a Theologis reputentur pro veris furtibus
non ita reputantur a Juris peritis, l. 2. & tot. tit. ff. de
ex. pil. hered. l. adversus. C. de crim. expil. her. & ff. &
de re. rev. amovatum, l. i. & 2 ff. de Tutela, & ratio-
ne tradendis, in ex communicationem incurrunt, &
in reservationem, si he contra furantes forte sint impos-
sibilium, l. de Lugo r. de just. d. 16. sect. 1. n. 4. Non ita, qui
committunt, vel qui personam liberam, vel qui filium fur-
tis, vel qui censum non solvi, &c. hi enim, etiam in
foro conscientie, & apud Theologos, non sunt, vt
modo vidimus, veri fures, quamvis contra justitiam

[illegible]

CAPVT 15.

*De quantitate furti sufficientis ad mortale
inter extraneos.*

Semper mihi in sedit animo sententia docens, ejus-
modi quantitatem desumendam esse respectu
de personam Domini rei acceptæ. Ratio est, quia furti-
mitas fundatur in duobus, nempe in desimento, quod
passio fit, et in ejusdem proximi rationabili in-
novatione. At, quòd nocumentum sit notabile, quodque
Dominus sit rationabiliter invitus, dependet essentia-
liter, utiq; loquitur, ab ipsa conditione personæ, à qua
res auferitur, vix ex pater: nam propterea mox, ex
communem sententia, dicimus, majorem requiri quanti-
tatem ad mortale, quando furtum committitur per mor-
talem, quæque interpolatæ vices, quam quando simul, quia
minimus Dominus est nocumentum, minusque est invi-
tus. Minus ibi, quàm hic. Non potest ergo decre-
re quantitas sufficiens ad constituendum peccatum mor-
tale, nisi ejusmodi conditio personæ diligenter in-
spectetur.

2. Hoc posito, tres personarum conditiones statuō; pauperes, divites, & medios inter hos, quas personarum communis vocamus: Si à pauperibus aufertas unum, vel duos Regales, seu Julios (unum Regale continet Tarentum unum, & circiter grana quinque moneta Sicula) peccabis mortaliter; Si à valde divite furearis unum circiter aureum, seu scutum (quod tarentis duodecim continet nostrae monetae Siculae) peccabis item

mortaliter; solum facere, propter rationem dictam *n. 7. procedens*, a diuino Principe nisi duos, vel tres aureos fueris, fortasse te non peccatur mortaliter. Si denique clam accipias a communi persona quatuor, vel quinque Regales, seu Iulios, seu tareos quinque, vel sex Siculas moneta, mortaliter peccabis. Quod si a predictis minus fueris, quam quod dictum est, solum peccabis venialiter. Neque te offendant illud (vel) quod semper apposuius: nam cum tota hæc furti malitia, ut dictum est, dependet a qualitate personæ, semper illam per oculi habere debes, vt prudenti moralique iudicio, quod varium esse solet, decernas, quale peccatum committatur. Ratio ergo nostræ doctrinæ est, quia, qui illi furatus à predictis, notabile nocumentum iisdem immediate infert, unde ipsi rationabiliter sint iniuri, secundum item. Hanc doctrinam sequuntur Petr. Arrag. *l. 2. q. 66. art. 2.* Petr. Nau. *l. 1. de res. cap. 1. n. 39.* Ioan. Med. *C. de res. q. 10.* fauêque Sotus *l. 1. de iust. q. 3. art. 3.* apud Bartholomæum à S. Faustino mox citan. vide etiam Bonac. *de res. in partic. d. 2. quest. 8. pr. l. 1. num. 7.* legè Lessium, *lib. 2. cap. 12. num. 29.* qui probare contendit, unum aureum, etiam in Rege diuino, afferre ex se grave nocumentum.

3. Dixi (*immediate*) nam si aliud dānnum ex tali acceptione consequitur illi, à quo rem furisruipti, ut si abstulisti acum ab eo, qui ob eius carnitiam, blasphemavi vel ab eo, cui cessavit grave luctum, vel grave dānnum emerit, peccales quidem mortaliter; at non ob ipsum immediatum furtum acus, sed ob se et scandalum, quia nulla excusante necessitate fuisti causa blasphemiz, si illam praviidisti, sive ob consequens graue dānnum, quod certe non est propriè furtum, sed, ut *supra* vidimus, damificatio. Hinc, si fuisset imposita excommunicatio, vel reservatio contra furtum, illas non incurrisses, quia propriè furtum grave, dum solum acum furatus es, non commisisti.

4. Aliqui, ut Navarrus quantitatem sufficientem ad mortale putant esse dimidium Regale, seu Iulium: Alij, ut Toletus, unum Iulium: Alij, ut idem Toletus, duos: Alij, ut Valentia, tres: Alij quatuor, ut idem Val. Alij à communibus personis quinque, ut Joan. Med. Alij à Rege dissimilem centum aureos, ut Bannes: Alij tantum pecunie valorem, quanta in unoquoque loco solit conducti opera fossoris unus dici, sic Molina: Alij quantum est valor unus gallinæ, ut Cordub. Hi omnes citantur à Barth. à sancto Fasto, in *Thef. Reg. lib. 8. quæst. 133. et in pec. Conf. d. 44. quæst. 51.* De parvitate hujus materie lege ite Dicatill. lib. 2. de *just. crast. 2. d. 6. dub. 2.* Sed certe tanta varietas sententiarum nonnisi in nostra doctrina fundari potuit, quia scilicet, si Doctores consuetudinem (probabiliter, necne, ipsi viderint) eam quantitatem afferre nocummentum grave, et involuntarium Domini, illa minor non afferre.

CAPVT III.

De furtis modicis successive continuatis.

Triplici modo; quantum ad nos pertinet, modi-
ca furta usurpare contingit. Primò, Modica, per
interruptas vices, ab vno, eodemque furtiundo, ve-
rum, ita ut per priora furta non perveniat ad damnum
notabile proximi; pertineat, per posteriora. Secundò,
modica furando à multis, modò his, modò illis, non per-
venientia ad damnum grave ipsorum, verum ita, ut hæc
modica unita faciant notabile quantitate, & notabi-
le lucrum afferant furi. Tertiò, si multi modicum quidem
ab vno, eodemque auferant, singuli, sed cum notabili
hujus damno: cum interim ipsi singuli modicum quid
dumtaxat acceperint.

§. I. Furans modica ab eodem.

1. Certum est eum, qui minutatim, repetitis vicibus, aliqua furatur, animo perveniendi ad summam notabilem, peccare mortaliter, etiam primâ vice, Ita Doctores *mox* citat, & *passim*. Ratio est, quia jam intentio refertur ad faciendum grave damnum proximo. Obligatio autem restitutionis, donec cum affectu ad notabile damnum perveniatur, erit sub levi culpa, sicut leve est damnum rei ipsa illatum. Hinc emptores mobilium, Hinc venditores vini, vel panis, Hinc Caupones, Hinc quicunque per modica fraudant rerum mensuras, non possunt à mortali excusari, si parva furentur, animo continendi.

2. Certum est secundò, qui pari modo exigua ab aliquo surripit: quamvis animo non perveniendi ad summam gravem, si, tamen, repetendo furtula, ad quantitatem notabilem de facto, advertens, perveniat, peccare mortaliter, cum æquali obligatione restituendi. Ita idem. Ratio est, quia de facto tunc grave damnum infert proximo. Dixi (advertens) nam si non advertat ad præcedentia, quia scilicet præcedentium inculpabiliter non meminit, vel eadem non considerat, non imputatur ipsi ad peccatum mortale ultima prædicta exigua acceptio. Ratio est, quia ratione inadvertentiæ non unitur mortaliter hæc cum præcedentibus, cum damnum notabile proximi tunc non sit huius voluntarium, atque adeò nec mortale. Quid autem id sit (quando advertet) restituendum, & per se patet, & dicitur *mox* n. 7. & 8.

3. Certum est tertio, ejusmodi minutula furta, ut mortalem constituent culpam, debere fieri tempore continuo, & non magnis interpositis intervallis. Ita idem. Ratio est, quia, si magnum intercedit tempus inter unum, & aliud furtulum, ea omnia furtula nequeunt conflare unum notabile damnum proximo; unde nec proximus graviter invitatur in his fuisse censetur. Quod autem temporis spatium reputetur hac in re magnum, cum sint hominum ingenia diversa, variè à variis assignantur. Si inter furtulum unum, & aliud intercedant quatuor anni, intervallum magnum reputatur à Rebello. p. 1. l. 3. q. 15. *sect. 4. n. 37. versic. Distum est*. Si unus annus, à Sanchez l. 7. in Dec. 2. l. 1. n. 10. Si sex menses, ab aliis; Si unus mensis, ab aliis cum Fill. l. 2. *tract. 3. n. 10. n. 10.* Si quindecim dies, ab aliis apud eundem *ibid.* sed melior est regula prudentiæ, quam *mox* innuam *num. 6.*

4. Certum est quarto, Majorem quantitatem rei ablata requiri, ut acceptiuncula sic repetita sint mortales, quam si sint simul; sic idem. Ratio est, quia quando simul, merito Dominus est magis invitatus, majusque detrimentum sentit, quam quando per partes.

5. Inquires, quanto major quantitas requiritur ad mortale? Respondeo, dimidio majorem docere possent nonnulli, sed profectò tum in hoc casu, tum in præcedenti de temporis interposito intervallo, melius id à prudenti decernatur, spectato nimirum damno proximi, cuiusque involuntario, &c.

6. Remanet ergo sola Quæstio: An qui repetitis vicibus modica sumpsit, peccet mortaliter in ea ultima acceptatione, quam advertit complere notabilem rei ablata quantitatem, an solum in retentione.

7. Præmitto, hujus resolutionem vix utilem esse pro praxi: omnes enim fatemur tunc peccari mortaliter cum obligatione restitutionis, saltem ratione retentionis; quia tunc retinetur fur quantitatem rei alienæ constatam ex hac & ex præcedentibus, quæ quantitas jam nunc esse incipit notabilis, idque etiam postquam latrunculus ea furtula præcedentia tunc fortasse cum cæteris peccatis fuit confessus, quia adhuc quantitatem notabilem alienæ rei apud se retinet.

8. Dissensio igitur Authorum solum in eo vertitur, An ea ultima acceptiuncula faciat ita mortaliter unum cum acceptiunculis præcedentibus, ut non solum di-

ta retentio, sed etiam ipsa acceptio sit peccatum mortale.

Respondeo: probabilius mihi videri, etiam acceptum esse mortalem. Ita Sor. l. 5. de *Iust. q. 3. art. 1. d. 688.* Vass. Rebello. Val. Arag. apud Bart. à S. Paulo. *Theol. Rel. q. 189.* aliique contra Nau. in *man. c. 17. num. Vega l. 14. in Trid. c. 11. fine.* Ratio est, tum quia illa acceptio, licet, si sola fuisset, exiguum attulisset incrementum, at ut unita cum præcedentibus affert modicum: tum quia, si tunc per omnes, est mortale ipsum retinere, ergo & ipsum accipere, ut retineatur hæc duo mortaliter idem sunt: tum denique, quia tunc retentio est mortalis, quia unitur cum præcedentibus, ergo quia acceptio pari prorsus modo unitur cum præcedentibus, erit mortalis.

9. Dices cum Sæcularibus prioris sententiæ: ex multis venialibus conflatur unum mortale, & esset contra communem sententiam. Respondeo: in casu nostro illa ultima acceptio, ut nunc sit, non cum relatione, ut supponimus, ad cætera præcedentia semper est mortalis: quare nihil nobis obstat sententiæ communi. Vide quæ dixi *lib. 1. in Decal. cap. 1. num. 13.* Acceptiuncula autem illæ præcedentes sepe in se sunt, & remanent veniales, solum extrinsecus sunt materia, & subiectum mortalis, sicuti neminem natus, v.g. semper est ternarius, sed est subiectum materialiter se habens ad quaternarium, ad denarium, centenarium, &c.

10. Denique nota probabilissimum esse per prædictas surripientem non obligari sub mortali ad restitutionem totius quantitatis surreptæ, sed illius dumtaxat, quod complevit quantitatem notabilem; Quæ enim remanet, cum sit exiguum, non remanet obnoxium restitutioni sub mortali, sed solum sub veniali. Rebello. de *Iust. p. 1. l. 3. q. 15. sect. 4.* Petr. Nau. l. 3. de *restit. p. 1. d. 8. q. 67.* de Lug. p. 1. de *Iust. d. 16. sect. 3. n. 41.* Idem de *cimif. c. 1. Mol. rom. 3. d. 688. n. 3.* de quocumque, qui furtus est simul materiam gravem, v.g. centum, natus, teripeat materiam parvam, duos, v.g. vel tres Julios, reliquum reddat, non peccat, nisi leviter, sicut leve est quod retinet.

An ex multis acceptiunculis venialibus oriatur, quando obligatio restituendi sub mortali, si Deo placebit, dicemus in *sestio*, *tr. 3. c. 2. §. 5. n. 6. & 7.*

§. II. Furans modica à multis.

1. Venditor vini à singulis ementibus parvam summat, ita ut singulis ementibus parvam fecerit incrementum, ipse vero notabilem quantitatem rei ab ipso habeat, mortaliter, cum obligatione restitutionis peccavit is, similiter? Respondeo affirmativè; Ratio, præter alias, est, quia licet detrimentum leve peculiaribus ementibus fecerit, fecit tamen grave Communitati, & Republicæ. Explico, singuli hi Domini, à quibus leve quid surripitur, graviter, & rationabiliter invadunt, propter periculum, quod imminet, ne multi diripi velint hoc modo furandi levia à singulis. Id quod grave esse malum Republicæ per se patet. Quæ autem quantitas in hoc modo furandi, & quanto major debet esse, ut gravis censetur, clarè colligitur ex dictis *lib. 4. num. 4.*

2. Quid, si ejusmodi detrimentum fecerit persona vagis? Respondeo, eandem personas vagas, damnificatas ab uno, eodemque, vni moraliter censentur, & facere Communitatem damnificatam; Ni enim ita, vel simili modo dixeris, aditum pauperis descendendi, sine sculpulo peccati mortalis, modica surripiendo de bonis pauperum, quod certe nimis est dissonum rationi, & nimis quicunque Communitati perniciosum, Restitutio autem in hoc casu illis peculiaribus personis, est facienda, si sciant, &c. non vero pauperibus, vel Arario publica Civitatis: quia hi damnificati sunt in propriis bonis, non vero publicum ararium.

4. Ex his placitis tam variis, quæ certè inniuntur variis rerum circumstantiis, vides (quamvis ea iuvent ad deliberandam rem admodò molestam) meliorem huius expensionis trutinam non esse, quam prudentiam Confessarii dictam num. 1.

An filij, ut etiam uxor possint occultare bona Patris, vel viri defuncti, ne veniant in manus Creditorum, dicam inferius, Tract. 5. cap. 1. num. 9.

Quoad Famulos.

5. Quoad famulos ego distinguo servos conditione à servis perpetuis, siue Mancipiis Domino prorsus addictis. Si de his posterioribus loquamur, puto, si medica (juxta conditionem servi quoad victum, & vestitum sibi competentia) à Domino ea nolente dare, accipiant, vix posse perveniri ad mortale, & interdum ne ad veniale quidem. Ratio est, quia in his negandis irrationabiliter est Dominus invitus. Quo verò ad pecuniam, aliâque bona, vix assurgit Mancipium hoc à conditione extraneorum, expendendus nihilominus est amor in ipsum Domini, utilitas, servitio, officiaque ab ipso exhibita, juxta superius, universim dicta num. 1.

In prioribus servis, quibus sua merces ex pacto datur, si hi aliquid amplius auferant, peccabunt: non tamen ad æquam mensuram extraneorum, quia etiam respectu horum, utpotè domesticorum præsertim in modicis, reliquique ciborum, minus sunt inviti Domini. Adde eos tacite consentire in furtulis famulorum, alioqui non valde gravibus, quandoquidem sciunt hæc solere ab ipsis committi, & tamen eos conducunt. Sed enimvero prudentia opus est, ne nimis laxas habenas servis relinquas, nec nimis angustas. An exigua mercede ob suam necessitatem conducti possint per furtum, usque ad justam mercedem sibi providere per occasionem diximus in 3. opuscul. de Sacrific. Miss. libro tertio cap. 1. §. 3. num. 59.

6. Prædicti omnes, si materia suæ parvitatem excelsere, obligabuntur sub mortali restituere: & uxor quidem restituere debet, vel statim, si bona propria habeat, vel habere possit: vel debet post mortem Mariti, Mariti heredes restituere ex dote, quam repetit. Filiis item ex proprio peculio statim, vel si proprium peculium non habent: debent post mortem Patris in divisionem cum fratribus adducere, vide præ dixi sup. lib. 5. dec. cap. 4. §. 2. de Donationibus inter Patrem, & Filium. Excusabitur tamen à restitutione filius post mortem Patris, si fratres simile quid furari sint, vel si iidem condonent, vel si pater actu condonavit, vel putatus fuit condonatus si fuisset à filio rogatus, qui ob verendum non petiit condonationem, & de summa agatur de qua disponere poterat Pater. Atque hanc excusationem ductam à condonatione expressa, vel præsumpta extendi ad uxorem modo, quod dicimus in filio, dubium nequaquam fit. Denique pari modo obligabuntur statim, quando habent, unde restituant, nisi ex Domini benignitate, amore, &c. confidant parumper, vel diu posse differre, imò & omnino restitutionem negligere.

CAPVT IV.

De quantitate Furti Religiosorum sufficienti ad mortale.

Non est sermo de furtis, quæ fortè Religiosus admittit ex bonis omnino alienis, tunc enim si is habet, perinde ac ceteri fures, de quibus hætenus disputatum est, obligabitur modo tamen infr. 11. 4. cap. 1. §. 1. a num. 7. explicatius afferendo, sed loquimur de furtis ex bonis sui conventus, in quo ipse alitur. Et quærimus primò, quanam quantitas sufficiat ad mortale, & quoniam,

ut supra vidimus, Religiosus propter Votum Pauperis non potest usurpare bona illa externa, etiam lentibus Dominis, nisi de Superioris consensu, etiam secundo, quoniam quantitas requiritur ad hoc, contra ejusmodi votum mortaliter peccet. De quibus in censuræ ab aliquo vocer, ita agam, ut De potius afferam verba, quam mea.

2. Quoad priorem sic habet Suarez. t. 3. de Rel. lib. 1. n. 40. 41. Quando Religiosus propria auctoritate sine licentia explicita, vel tacita, vel præsumpta, cumiam, vel aliud ex communibus bonis usurpat, si mortale, si materia attingat quantitatem saltem quatuorcentorum, & interdum poterit minor sufficere juxta circumstantias, (intelligo, si quando Mortalis pauperi grave sic damnum inferretur, vel quidam De alio bonis Monasterij usu consumptibilibus, potius scilicet ad cibum, & potum, si tantum ad proprium usum actuale, ut sic dicam, & transierim à huiusmodi sumatur, regulariter non videtur peccatum mortale, nisi damnum Religioni esset nimis, & extraordinaria, & pretiosiore. Extra huiusmodi enim res huiusmodi reputatur levioris conditionis (excipitur tamen, quando Religio pro paupertate, aut alia re, quæ determinat solum daret Religiosis: tunc perinde est invitus Superior quoad comestibilia, quoad reliqua, intelligo, excepto casu necessitatis alimentorum.) Et quamvis Prælati hoc displicet, tamen ita sunt involuntarii, ut illam reputent mortalem in ordine ad pauperem, sed solum in ordine ad decentiam, & perfectionem Religionis. Accedit, si Religiosi quoad usum huiusmodi rerum, trallantur in Inter parentem autem, & filium non censetur furtum, alio gravius. Secus verò esset, si huiusmodi res magna quantitate acciperentur, & occultè retenta paulatim consumerentur: nam illud esse posset grave peccatum, quatenus ad id discutendum in particulari magna præsumptio sit. Et num. 43. sic addit: In rebus tanto usu consumuntur si accipiuntur ab externis, cum major gravitas, si res in magna quantitate accipiuntur occultè retenta paulatim consumuntur: nam accipere solum tantum actum utendi v. g. comedendi, aut bibendi regulariter non estimatur materia gravis in ordine ad pauperem: quidquid id sit de obedientia aut de alio servantia Religiosa. Et acceptio autem pecunie semper est maior deformitas: idemque est in illa, accipere utrumque ac dominum. Hæc Sanchez.

3. Quoad posteriorem questionem sic habet Sanchez, tit. 2. in dec. lib. 7. cap. 20. numero 3. Communitas verissima sententia est, eam quantitatem necessariam, & sufficientem, quæ necessaria est, & sufficit in hominibus, ut in particularibus ad constituendam materiam peccati mortalis sit. Et paulo post: Iam hodie, inquit, communis sententia est, exigi in Hispania furtum quadruplicem arbitri (id est, quatuor Regalium, seu Juliorum) ad mortale atque idem dicendum ad mortalem Religiosi pauperem. Rectè item advertit sic, num. 6. Non semper quantitas in se notabilis absque licentia accepta, satis est ad mortale proprietatis peccatum, quia res magni valoris potest solum brevissimi temporis usus modici valoris usurpare, reddendo statim, & ideo erit solum culpa venialis. Hæc Sanchez.

4. Petes. Possumusne probabiliter sentire tam de peccato contra pauperem, quam ad peccatum usurpandi bona Monasterij, requiri illam quantitatem, quæ requiritur ad hoc, ut filius peccet mortaliter foras ab Patre, quando certum est requiri majorem, ut videmus sup. cap. 3. num. 3. & 4.

Respondet, negat id Sanchez, dist. num. 3. & Jacobus Gordonius, lib. 5. g. 3. cap. 4. sine, sic habet. Quod recentiorum unus dicit in e. usmodi furtis, æque parum videri votum Superiorem, ac est Patris erga filium, probabile est, cum Instituti ratio vox ipsa Superioris, ac denum etiam clare prohibeat huiusmodi furtum.

Quod si queratur, quisnam sit hic recentior? Respon-
detur, non unum solum, sed quinque obviā statim
huius sententia.
Primo est Rebellius apud Sanchez l. c. qui sic ha-
bet: Rebellius censet quantitatem hanc pensandam esse
ad quantitatem pretii ad furum mortale filiorum,
quod si Prælati credendi magis inviti ad rem clam
captam à Religiosis, sed quoad modum quam par-
tem filios suos, cum non minus sed magis sub-
stantiales circa filios suos, cum non minus sed magis sub-
stantiales diligere debent, & ita non debeant censerī in-
ter eos qui rem acceptam ejusdem quantitatis in qua Pater
rem accepit honeste conditionis invitus non conferretur. Item
Religiosis sui habent, ut ex eis bonis alantur à Mona-
stio, sicut filij ex parentum bonis. Hæc ex Rebellio
sententia, qui tamen hanc sententiam reprobatur in aliis
casibus, sed admittit in comestibilibus.
Secundus est Ledesma, cuius sententia, dum ter-
tium Doctorem jamjam proferam, simul in medium
prodeat.

Tertius est Hieronimus Capedo, qui hæc habet
de pat. Rel. dub. 20. n. 19. sicut filij familias
quod si Pater de suis bonis majorem aliquam quanti-
tatem que in alio externo esset gravis, non esset fur, ita
et si alia non esset proprietas, nec fur furriēdo ali-
quam majorem quantitatem, que in alio externo facit pec-
catum mortale. Idemque dicendum est si Religiosus filium
suum ab alio Religioso ejusdem Monasterij. Quare re-
spondetur, quod si Religiosus suffragaretur à Monaste-
rio, vel ab aliquo dicto Religioso, octo, vel novem Regales,
excederem illorum in rebus, que usu non consumuntur, non
peccatum mortale si id faciat sine facultate Prælati.
Quod si non sapienter fieret, quamvis bis in anno. Hæc Ce-
peda, qui cum eodem Ledesma addit in rebus comesti-
bilibus ab eodem Monasterio, vel Religioso dicto su-
perioris requiri majorem quantitatem.

Quartus est Fagundez, pr. Eccl. 2. lib. 8. c. 6. n. 7. Pe-
ccatum, inquit, quod possint Religiosi ab his qui peccato mortali do-
nati, vel recipere ab externis? Et quidem de Religiosis
ad modum filiorum rationandum est. Religiosi inter filios
computantur juxta cap. licet de sepulchris. Et ita docet
Nervius, & Rebellius, & non computantur cum servis,
ut male quidam Canoniste dixerunt, eo fundamento ducti,
quia si quidquid acquirunt, Domino acquirunt. Sed est
inutilis comparatio, nam etiam Filij familias quidquid ac-
quirunt, non sibi, sed Patri acquirunt, unde cum Filij fami-
lias non mediocriter pecuniosorum, non peccent mor-
tali, si eis iuvit, ad honestam recreationem, aut donatio-
nem forentur quique argenteos, seu Regales, aut plecti
debet, ut docet Petrus Navarra, & Rebellius, ut licet è,
bonis teneant cum Amicis, pariter, dicendum est de
Religiosis. Hactenus Fagundez.

Quintus est Caramuel in Reg. S. Ben. num. 952. &
frequent per tot. dist. 43. quem satis sit, ne longum faciam,
laudare. Possem fortasse addere Sorum, & Rodriguez,
de quibus apud Dianam p. 1. r. 6. ref. 36. dum probabi-
liter putant, tunc Religiosum committere furum, quando
locus dicitur ad summam duorum aureorum: quæ sen-
tentia tam lata non potest inniti nisi opinioni putanti
quod furum esse deceptum ad mensuram furti
filiorum facti ex Patris pecuniosi bonis.

CAPVT V.

De Compensatione occulta.

1. An sit fur, qui per occultam acceptationem compensat
id, quod sibi debetur?

Non esse in conscientia furem, nec peccare, nec
in excommunicationem incidere, quæ fortè sit
contra furantes imposita, & posse jurare etiam co-
muni iudice se nihil accepisse: intelligendo, quod sibi non
debetur, certum jam hodie est apud omnes etiam res,

quam usurpar, fuerit ipsi in depositum à debitore con-
signata: vide Molin. Less. de Lugo, aliisque mox citan-
dos, quibus adde Dicastill. lib. 2. tract. 2. de iustit. d. 9. d. 6.
Ratio est, quia rem sibi debitam hic accipit, non alie-
nam, Et quidem statim atque rem per compensationem
sibi vendicat, facit omnino suam; unde, si fortè
postea pereat, sibi perit, non debitori, quidquid in
contrarium sentiat Medina Cod. de restit. quest. 11. Ad-
verte te non posse accipere rem, tertij fortè datam in
pignus, seu commodatam tuo debitori, quia tunc alie-
nam raperes, ut ex se patet: imò neque rem tuam iusto
titulo deatam, vel commodatam, vel in pignus datam
alteri, quia sic privares hunc jure suo, lege Molin. tit. 3.
d. 9. 696. & de Lugo de iust. t. 1. d. 19. sect. 8. n. 182. Hoc
tamen intellige (addit Lessus lib. 2. c. 12. dub. 10. num. 56.)
si probabile erit, te rem tuam, jure alterius finito commodè
recuperaturum.

2. Ut autem iuste fiat compensatio, tres sunt con-
ditiones observandæ. Prima, ut sit de liquido ad liqui-
dum, hoc est, certum sit te esse actum creditorem tantæ
pecuniæ & alium esse actum debitorem. Dico (actum) nam
est questio, An creditori liceat prævenire? hoc est,
An si verbi gratia, hinc ad mensum tibi aliquis de-
biturus sit centum, possis ea per compensationem ho-
die sibi retinere, vel occultè suffragari. Ad quam respon-
deo, cum Dian. p. 2. tract. 16. resol. 46. licere, sed duobus
positis. Primò, ut adsit periculum moraliter certum,
quod debitor tuo tempore non sit soluturus. Ratio est,
quia cuiuslibet licet, quando res sua est in periculo, illius
assumptionem, vel pignus inquirere, ac velle. Secun-
dò, ut, si interim per tuam illam anticipatam acce-
ptionem, luctum aliquod cessavit creditori, vel damnum
emerit, debeas omnino recompenare, quia secus
subiret creditor pœnam, antequam peccatum moræ
committeret.

3. Secunda conditio: ut non possis, vel facillè non
possis per potestatem publicam tuam recuperare. Verum,
hæc conditio solum notat (sed sine obligatione morta-
li, ex Molin. tom. 3. d. 690. n. 1. & Diana l. c.) ordinem
rationabiliter tenendum, at in praxi vix in nostra hæc
etate locum habet: nam semper est difficile suum recu-
perare per auctoritatem publicam.

4. Tertia ut removeatur periculum, ne tibi vel tuo
heredi iterum idem debitum solvatur: quod fiet fingen-
do condonationem, vel simili alio æquivocationis mo-
do: Quid si adsit ejusmodi periculum, sed non appareat
modus illud cavendi? Respondeo cum de Lugo de iust.
t. 1. d. 16. sect. 5. n. 87. cum ad illud cavendum, non obli-
gemur ex Iustitia, sed solum ex Charitate, ut mox
probabo, ideo, si facillè possis cavere, obligaris: quod
si non caveas, peccabis quidem, sed sine onere restitu-
tionis, quia id solum sequitur ad peccatum contra Ius-
titiam. At si cum difficultate, seu cum tuo gravi incô-
modo non posses, tunc nec peccares, nec obligationem
restitutionis contraheres, si non caveres. Ratio est, quia
tunc non peccares contra Charitatem, quæ ut alibi di-
ximus, non obligat cum gravi incommodo: nec pecca-
res contra Iustitiam: nam si contra hanc delinqueres, in-
de esset, quia inferres proximo damnum secundæ solu-
tionis. At hujus tu solum tunc es causa per accidens, &
indirectè: illud enim nec intendis, nec tibi utenti tuo
jure imputari debet.

Propter eandem, imò majorem rationem non te re-
gulaciter obligo ad admonendū debitorem, vel ad fin-
gendam condonationem, ne is credens non soluisse, ma-
neat in conscientia peccati mortalis. Ita idem ibid. Non
inquam, te obligo: ad id enim cum ex sola Charitate
tenearis, tunc solum obligaberis, quando facillè potes.
Quæ facilitas, cum in hoc negotio compensationis, quæ
occultè sit, vix locū habere possit, ideo dixi, te regulari-
ter à me non obligari. Teneris tamen restituere, quod
secundò tibi fortè solvitur, idque ex re accepta, juxta
universales regulas restitutionis.

5. Pati modo, si tu dum occultè tibi compensas de-
bitum,

bitum, praevidetur alicui tertio id, tanquam furtum ab ipso fuisse commissum, fore imputandum non obligaris id praecavere, nisi facile possis, quia simili ratione solum obligaris ex Charitate, non ex iustitia. Facile tamen puto te posse praecavere, saltem relinquendo compensationem, si tuum debitum v.g. esset unus, vel alterius aurei, & probabile esset alteri imputandum furtum cum periculo, ut is damnetur ad Trementes, vel gravi infamia notaretur, vel graviter castigaretur, vel magnam summam expenderet, tunc enim si non praecaveris, licet non peccares contra iustitiam, unde non obligaberis ad restitutionem, graviter tamen peccares contra Charitatem. Maxime igitur in hac, & similibus rebus expendenda sunt periculum proximi, & tua utilitas: Charitas enim dicitur, ne ob parvam tuam commoditatem gravissimum proximo damnum inferas. vide Molin. tom. 3, disp. 690. §. tertia, & de Lugo tom. 1. de iust. d. 16. sect. 5. n. 88.

6. Idem dic, si debitor vivus (nam de defuncto max §. 7.) propter tuam occultam compensationem non sit futurus aptus ad satisfaciendum aliis anterioribus, & magis privilegiatis creditoribus: quia id damnum anteriorum per accidens sequitur ad tuam compensationem, & illa res, quam accipis, non est creditorum tui debitoris: si enim esset illorum, certe quia alienum tunc acciperes tibi illam vindicare non posses. Lege eundem ibid. sect. 6. num. 111.

§. II. Compensatio in re diversa.

1. Ad explicationem doctrinae, addantur sequentes Quaestiones, Prima: *An licet possis tibi compensare accipiendo rem specie diversam ab ea, quae tibi debetur; e.g. debet tibi quis triticum, vel pecuniam, An possis occulte accipere vinum, vel vestem aequivalentis pretij, supponimus enim quod si v.g. vestis plus valeat, quam tuum debitum, reddatur statim excelsus, &c.*

Respondeo, te non posse, si ex acceptatione rei diversae damnum grave sequitur debitori, vide Molin. Petrum Navar. Reb. & alios allatos à Dian. part. 2. tract. 16. resol. 1. §. 1. dub. 9. num. 47. Ratio est, quia, si non sequitur, non est unde pecces, ut accidit, quando eam rem, quam accipis, facile debitor pecunia, vel alio modo sibi comparare potest. At si sequitur, sine ratione ipsum directe damificas, quare & peccas, & restituere damnum foveris. Quod si alium modum non habes tibi compensandi, nisi accipiendo rem specie diversam, cujus carentia graviter debitorem aliunde damificet, sanè licet sumere poteris; debitori enim imputabitur tale damnum, dum is debita solvere non laborat. Idem tamen moneo, quod infinitum §. praeced. n. 5. Non enim licet tibi propter modicum, quod tibi forte debetur, gravissimum proximo damnum afferre.

§. III. Compensatio in debito dubio.

1. Secunda: *Quando dubium est, an debitor aliquid tibi debeatur, potesne pro ratione dubij aliquid tibi occulte compensare;*

Respondeo, non posse, quia non est aequum pro debito incerto esse solutionem certam. Idem est in probabilitate, quam aliqui (sed perperam) dubium vocant positivum, id est, quando sunt probabiles rationes, quod tibi aliquid debeatur, & probabiles, quod non debeatur. Idem inquam, est, quando probabilitas versatur circa factum, quia tunc melior est conditio possidentis, ut diximus lib. 1. in decal. cap. 3. §. 3. à num. 9. at quando probabilitas utriusque partis, id est, debitoris, & creditoris est circa jus, esto, alicui in aliquibus casibus concedant, posse fieri occultam compensationem contra debitorem: nos tamen universimodis id negavimus ibidem, quem locum omnino relego.

§. IV. Compensatio in re, quae mittitur ad debitorem vel ei debetur.

1. Tertia: *An possis tibi compensare sumendo rem vel in alium quemcumque finem;*

Respondeo cum necessaria distinctione: Vel debitor illud sit pecunia iam ei acceptata à tuo debitore, tunc potes, quia accipies rem debitoris, in quam tuus debet: vel non est acceptata, & tunc non potes, quia acciperes rem tertij, in quam jus non habes. Lege Lugo tom. 1. de iust. d. 16. num. 110.

2. Quid de debitoribus tui debitoris; Antonius debet Petro tuo debitori centum, potesne ab Antonio centum surripere, eo praetextu, quod tibi à Petro centum debentur; Respondeo non posse, quia, ut proponitur, acciperes pecuniam, quae nunc Antonio in quam nullum jus tu habes.

3. Quid si Petrus, tuus nempe debitor, haberet depositum apud dictum Antonium vas argenteum, vel quid simile, quod totum tuum quoad propriam rem quoad usum, & administrationem esset Petri;

Respondeo tunc sanè posses quia dummodo Petri tui debitoris, nec ad alium pertinere, parum ubi materialiter inveniatur. Cavendum tamen est, ut Antonius à Petro suo depositario rem suam per justum velit repetere: nam sic Petrus cogetur gratiasolvere.

Sed quid, si hoc periculum imminet, tu verè cavere non possis sine iactura tui debiti; Respondeo, tunc non possumus cōdemnare, si tuum accipias, quia necessitas te excusat ab obligatione Charitatis, quia beres illud damnum à te indirecte solum causatur. Petro avertere ut modò in simili §. 2. dictum est, etiam monitionem huc applicandam apposui.

Huc facit vulgaris dubitatio de creditore Principis. An scilicet possit sibi compensare id, quod à Principe sibi certo debetur, fraudando ipsius Gabellas.

In qua recertum est. Primo, posse si Gabellae non sunt aliis locatae, certumque est secundò, non posse, si sunt locatae. Ratio utriusque est quia ibi creditor iam sumit bonis sui creditoris; hic non item.

Sed quid si sint locatae; Negant nonnulli propter eandem rationem, quia tunc Gabella non est in bonis Principis, qui supponitur esse debitor. Ita Ioan. de Gabellis apud Dian. max cit. concedunt alij, quia condempnatio Gabellarum, dum sciunt fraudari communiter Gabellas, & tamen eas conducunt, videntur, seu praesumuntur non esse invitati in tolerandis iis fraudibus: & tunc propter hanc causam multo minoris, quam valeant, possint eas conducere, quae praesumptio non est tam facile de eo, qui absolute sibi Gabellam emit à Principe, ut de Petro Navar. Less. Bonac. Vasq. Mol. alique, quos sequiturque Diana, lib. 2. tract. 16. resol. 14. Utraque sententia est probabilis.

§. V. Compensatio Familiarum.

1. Quarta: *An famuli possint se compensare occulte Dominis, qui iustum salarium negant;* Respondeo, certum est si iustum negent, cum conditionibus modis §. 1. dictis posse. At Domini sapientissime negant merito, quia vili mercede se conduxerunt famulis de herede, xi in opus de Sacr. lib. 3. c. 1. §. 3. à n. 59. & nonnulla dicunt inferius lib. 3. tract. 3. §. 10. n. 7. & 8. legatur in Dicastill. lib. 2. de inst. tract. 2. d. 9. dub. 6.

§. VI. Compensatio fideiussoris.

1. Quinta: *An si fideiussor tui debitori Caij, tibi gratia, in aureis centum: & Caius debet centum Titio, vel tibi, qui tamen Caius per iudicium te fideiussorem extorqueat, solvasne ipsi illa centum;*

4. Dico secundò, si res alia, seu diverse defuncti inveniuntur apud te, verbi gratia, vestes, vasa argentea, &c. atque hæc habeas in pignus tui crediti, potes tibi ea per compensationem retinere, quamvis cum præiudicio magis privilegiatorum. Ita de Lugo *loc. cit.* v. 127. Ratio est, quia tunc rem tuam tenes, pignus enim succedit loco rei. Sensus enim dantis pignus, est: *Retine tibi hæc rem, si pecuniam illam tibi non reddo, seu donec tuam pecuniam reddam.* Cum ergo hæc conditio apposta non sit, res tua remanet, non aliena.

5. Dico tertio, si eadem res alteri non hypothecata, seu subiecta, quamvis non titulo pignoris, sed alio quocunque, verbi gratia, commodati, depositi, &c. apud te modo dicto remaneant, pari modo per compensationem retinere poteris. Ita Homobon. Fern. Tanner. &c. ex parte Comitoli. quos citat, sequiturque Dian. *part. 3. tract. 5. resol. 10. & p. 7. tr. 10. resol. 18.* Hoc dictum præceteris est controversum, negaturque mordicus à de Lugo, *d. disp. 16. sect. 6. num. 127.* Ratio, quæ mihi occurrit, quæque omnia contraria argumenta solvit, non est, quia difficile satis apparet persuadere hominibus, ut debeant sincere labi ex suis manibus, quod sibi debetur, & aliis potius consulere, quam sibi. Hanc rationem affert Fern. apud Dianam, *part. 3. tract. miscell. 5. resol. 10.* hæc enim ratio propter admirationem, nihil habet præterea. Sed quia, quando tu rem illam tui debitoris, ipso vivente, habuisti, cum illam potuisses tibi applicare in compensationem tui crediti, remansit apud te, quasi in pignus: patet, quia rectè, statim atque illam habuisti, dicere poteras: *Iam sum de meo credito securus, Res mei debitoris jam apud me est. Certè si meum mihi non reddet, non ego suam hæc rem illi reddam.* Virtualiter ergo res illa pignus est tuum. Quoniam ergo, *precedente*, ex ipsa communi sententia, consentiente eodem de Lugo, actuale pignus tui debitoris retinere potuisti, sic & hoc veluti pignus virtuale, quod actuali æquivalet, poteris retinere.

Quodnam debitum ex multis solvatur per primam compensationem, dixi *sup. lib. 1. in dec. cap. 3. §. 7. v. Compensatio.* De compensatione in Missis, *lib. 3. de Sacram. Missæ, cap. 1. §. 3. à num. 102.* & de Iuramento nolendi uti compensatione, *sup. lib. 3. in dec. cap. 2. §. 5. à num. 34.* disputavimus, &c.

CAPVT VI.

An extremè, vel graviter indigenti liceat furari.

1. Quid sit extremè, qui graviter, quid communiter indigere, satis explicuimus in superiori-
bus, lib. 5. cap. 1. §. 1. num. 13. quæ omnino sunt recolenda, ut etiam, quæ sunt bona necessaria ad vitam, quæ ad statum, quæ superflua.

Quibus habitis, tria pro certis teneri ab omnibus puto, tria esse controversa.

§. I. Triâ certa.

1. Certum est primò, extremè indigentem posse quodlibet furripere, quod sit necessarium ad extremam indigentiam sublevandam. Ratio communis est, quia res temporales sunt à Deo datæ, ut vita omnium rerum temporalium nobilissima conservetur: quod vitæ conservandæ jus cum nemo à se abdicare poterit per rerum divisionem, iure Gentium introductam, sit, ut in ea necessitate, omnia sint communia: nec illorum Dominus possit sine peccato ejus speciei quam *mox §. 2. à num. 4.* decernam, impedire: imò si impediret, posset cum moderamine inculpæ tuelæ ab indigenti occidi. Si tamen sit, qui probabiliter indigentem sublevet, vel ipse exercendo artem suam sibi succurrere possit, non peccabis, D d impediens

inquam, possis occultè ab eodem Caio ea centum per compensationem auferre?
Respondet posse: Sic de Lugo, *sect. 4. num. 119.* quia his circumstantiis injustè Caius Fidejussionem ex-
hibuit: et, Jurex, qui nesciebat Caium esse debito-
rum, et, Jurex, secundum allegata? & probata
fuit extremo, te condemnaverit? cui condemnatio-
nem foro conscientia non est standum: quia inniti-
tus fuit presumptioni, vide in simili Mol. ac Med. cit.
de Lugo, *d. sect. 6. num. 114.*
2. Quid de fideiussore in ordine ad eum, cui ipse fi-
deiussit, v. g. tu fideiussisti Titio debenti centum Caio,
et compellus à Iudice fuisti ea solvere Caio, potesne
centum occultè tibi accipere à Titio? Respondet posse,
centum nec Titius, nec alius expressè promiserit non
tibi damnum ob susceptam fidejussionem
dare. *Leg. l. lib. 2. cap. 20. dub. 14. num. 119.* id tanquam
centum supponentem. Ratio est, quia (nisi proflus con-
trarium exprimat) semper implicite intelligitur fide-
jussor nolle quid amittere de suo, cum donatio nunquam
faciatur, nisi expressè fiat.

§. VII. Compensatio ex bonis Defuncti.

1. Extat: An licitè possis retinere, tibi que applicare per
compensationem bona tui debitoris defuncti
tam si hic vivat dixi *§. 1. n. 6.* que forte inveniuntur esse
post mortem apud te.

Respondet posse: quia sicuti potuisses alibi depo-
sita occultè accipere, ita potes depositata apud te
retinere.

Verum magna est difficultas, an idem possis, quan-
do acceptio esset in præiudicium aliorum creditorum
Defuncti, qui essent magis privilegiati seu anteriores, nec
defuncti facultas satisfaciendi omnibus. Si tibi, v. g. defun-
ctus debebat centum ex debito curren-
ti, nec defunctus relinquit nisi centum, quæ sunt depo-
sita apud te, poterisne cum præiudicio dotantium hæc
centum occultè retinere?

Respondet posse, Id, quod tamen tribus dictis opus
est, ut explicem, ac probem. Et, ut rides, loquimur,
quando res tui debitoris apud te inveniuntur: si enim
quod te non esset illam cum præiudicio magis privile-
giatorum, furripere nunquam posses, quia clarè tunc
intuitus aliquid, nullo modo tuum, ut mox claritùs
patet.

2. Dico enim primò: Si res apud te est ejusdem tati-
dini cum illa, quam tibi debebat defunctus, v. g. pecuniam
debet & tu invenitis habere apud te, possit ejus mor-
tuus ad consignatam in ejus vita æqualem pecuniam,
potes illam tibi occultè retinere. Ita de Lugo, *tom. 1. de
p. 16. sect. 6. n. 126.* Ratio est, quia, quando tu habuisti
pecuniam tui debitoris, visus est debitor, quasi æquali-
ter pecuniam debitam tibi solvisse, atque ad eam pecu-
niam tua est, & consequenter, eo mortuo, tu nihil ha-
bes defuncti, quod creditoribus anterioribus obliga-
tum sit.

Noque dicas, quando tibi in vita is prædictam pecu-
niam consignavit, cum non potuisses illam tibi solvere
cum præiudicio anteriorum: Ne id dicas, inquam, nam
probabiliter hic suppono doctrinam Molinæ, *tom. 2.
de 16. n. 46.* apud Dian. mox citandum, docentis, quando
debitor ex propriis solvit debitum posteriori creditori,
cum solvi deberet priori, non teneri huic posteriorem
creditorum ad restitutionem, de qua re suo loco interim:
*cap. 1. de leg. Dianam p. 3. tract. 5. resol. 10. & p. 5. tract. 13.
n. 79.* Cui quidem solertissimo, & humanissimo Viro
gratias ex corde ago, quod me indignum laudet, & citet
in p. 5. n. 10.

Nam, quod interdum meas sententias approbaret, in-
notum verò nequaquam, imò contra illas non semel in-
terrogavi omnes perinde facimus, pugnantem nimium
intellecta dumtaxat, non voluntate.

impediendo, vel non dando, & ipse si à te sumeret, fur esset, & latro. Ita Castro Pal. 10. 1. tract. 6. d. 2. de Char. p. 2. n. 4. quia in his circumstantiis non est in necessitate.

2. Certum mihi est secundò, Idem esse dicendum in valde gravi necessitate, quod in extremis. Ita idem num. 13. & part. 9. num. 5. Lell. lib. 2. c. 12. num. 71. Valse alique quos refert de Lugo, loc. cit. sect. 7. n. 153. contra Turr. Azor. Caiet. ab eodem. relatos. Dicast. lib. 2. de just. tract. 2. d. 9. dub. 9. num. 256. alios citans. Ratio est, quia pari modo naturæ aditum est, ut gravem necessitatem quæ faciliè vergit ad extremam, à se quisque, quoquo modo potest, avertat.

3. Unum pro utrique his certis adverte: à proximo extremè, vel graviter indigente te extremè item indigentem non posse illud surripere, quod indigentiam sublevert: nec te indigentem graviter ab graviter indigente. Ratio communis est, quia tunc sine controversia melior est conditio possidentis, atque adeò habet potius jus utendi rebus suis, ne pereat, vel ne cadat ex gravi ad extremam, quam quilibet alius.

An positò, quod surripueris, obligaris in pari necessitate restituere, alia est quaestio alibi, Deo dante, decidenda.

4. Certum est tertio: Sicuti potest indigens in praedictis casibus pro se surripere; sic etiam alium pro ipso surripere in iisdem casibus posse, si is alius non habeat unde possit de suo indigentem sublevare. Ratio est, quia tunc is surripit nomine indigentis, & ut ejus instrumentum: sed si is habeat, unde possit de suo, non vulgaris est difficultas. Verum, quia non est admodum frequens, & nimis proluxa exposcit distinctiones, satis est eam videre apud Bonac. q. 2. de rest. in partic. quest. 8. p. 3. num. 8. Valq. c. 2. de elem. dub. 1. 2. 3. de Lugo, de just. tom. 1. d. 16. sect. 7. à n. 173.

§. II. Tria controversa.

Extremè indigens an à graviter indigente licitè surripiat?

1. Primum, quod controvertitur, est: An extremè indigens possit rem sibi necessariam surripere à graviter eadem indigente?

Respondeo: Aliqui absolute negant. Ita Rosella, S. Anton. alique apud Sanchez, max. citandum. Aliqui absolute concedunt. Ita Sanchez in cons. lib. 1. cap. 8. dub. 5. num. 28. verum, neutri sine sequenti distinctione sunt recipiendi: Si enim graviter proximus hic indiget illa re ad conservanda ea bona, quæ ipsi sunt necessaria simpliciter, ad suum statum ita conservandum, ut sine illa in valde gravia mala proberetur, non potest extremè indigens ea surripere, nec proximus praedictus obligatur dare. At si graviter indiget illa re ad conservanda sua ea bona, quæ non sunt simpliciter ita necessaria, ut sine illis in valde gravia mala incurreret, potest extremè indigens ea surripere, & proximus praedictus dare obligabitur. Ita Coninch. de char. d. 27. num. 134. Ratio est, quia posteriore casu verè ipsi non imminet grave malum, at in casu posteriore mala illa tam gravia moraliter ipsi morti æquiparantur: & aliquando sanè accidit, ut eligeret quis potius mori, quam gravia illa sustinere: imò sup. lib. 5. c. 1. §. 1. à num. 12. attulimus Doctores docentes non solum graviter indigentem, sed nec etiam divitem obligari magnis expensis, & extraordinariis mediis extremè periclitanti in vita succurrere: qui locus est omnino relegendus.

Indigens an surripere, vel consumere debeat animo reddendi?

2. Secundò, an extremè, vel graviter indigentes, quando quid surripiunt (nam quando rem antea surreptam, postea consumunt, dicam max. num. 4.) ad suas necessitates movendas, obligentur accipere eo animo

ut si ad pinguiorem fortunam pervenerint, debent restituere, quod est querere, An accipere querere solutè, an sub ratione mutui. Et rursus, An quando hos indigentes sublevare obligatur, facti obligationi faciat, si det mutuum sub eadem conditione pinguioris fortunæ, an potius, debeat dare solutè.

Respondeo: Nonnulli docent, tum eos indigentes debere accipere sub ratione mutui, tum divitem potius sub eadem ratione dare. Ratio est, inquit, quia non adest obligatio, nisi eos pauperes sublevandi: at mutuum satis, superque sublevantur. Ita Navarrus, & apud Sanchez in cons. lib. 1. cap. 5. dub. 5. num. 51. apud Dicast. lib. 2. de just. tract. 2. d. 9. à num. 220. nulli verbò docent contrarium, id est, posse absolute peres rem subfurari, & divitem non posse restituere onus imponere. Ratio est, aiunt, quia in ea necessitate omnia sunt communia: Ergo non est unde ad mutuum recurri debeat. Ita Castro Pal. loc. cit. part. 4. num. 4. assertens Val. Coninch. Suar. aliosque; & apud Sanchez loc. cit. num. 53. & Dicast. loc. cit. num. 224. approbantes hanc sententiam, illamque vocantes probabilissimam & magis piam; quam Val. tom. 3. d. 3. q. 9. part. 4. appellat de Fide. Vtraque sententia est probabilis: re potest quidem Dominus imponere illud onus, quando opinionem sibi faventem, sed poterit etiam indigens illud non acceptare, excipiendo scilicet sententiam pro se sententiam.

Locuti autem sumus de his indigentibus, qui necesse spe morali sunt habituri bona, & facultates. Nam si spes adest, non videtur adesse ratio, cur, & indigens possit furari, & dominus debeat absolute dare.

3. Hactenus dictum est, quando res surripitur tempore indigentiae, eodemque consumitur. Sed quid primum si surripias tempore, quo non indiges, ut deinde incideris in necessitatem extremam, vel gravem, illam consumas. Furatus es, v. g. decem aureos nudius tertius, utique committis peccatum, verum, hodie existens in gravi necessitate, quæ in gravi morbo, sine ulla spe habendi pecuniam, illa vitam conservandam expendis, obligaberis et ad restitutionem fortunam rediens ad restitutionem? Quid secundo, si rem domini inveniatis habere ex iusto contractu, v. g. ex deposito?

Respondeo ad primum. Te obligat communis sententia. Ita Sylvest. v. Furum, quest. 5. Ang. 9. Fort. 4. Valsequez opus de elemos. cap. 1. dub. 8. num. 68. quia licet remanet obligatio ex radice delicti à te commisso. Solum pro illo tempore, quo tu indiges, nec habes, unde reddas, suspenditur. Probatur, inquit Valsequez, quod tempore necessitatis solum habet homo jus ad suam necessitatem sublevandam. At ad hanc sublevandam factum est, si obligatio suspendatur, seu impediatur, non tantum quod omnino tollatur. Nihilominus non est probabilis sententia te tunc liberans ab omni restitutione, Ita Petr. Navarr. de restit. lib. 4. cap. 4. num. 24. Castro Pal. tom. 1. tract. 6. disp. 2. part. 10. num. 3. Ratio est, quia sicuti illo tempore necessitatis, habes jus surripiendi, & consumendi, nec solum, ut dicebat Valsequez, sublevandi quomodocunque necessitatem: ita habes jus tunc rem aliàs surreptam consumendi, est enim ac si rem de novo surripes, quod tibi licet. Ad id dominum tunc teneri dare, ergo tu veluti de novo potes accipere: unde tunc consumens videris sufficienter implere obligationem restituendi, contractam ex delicto, cum rem consumas; perinde ac dominus teneretur vellet consumi, si apud ipsum res inveniretur. Denique infra. tract. 2. cap. 2. §. 8. num. 2. ut probabile docebimus non obligari furem rem restituere, si res perit apud ipsum eo modo, quo peritura fuisset apud dominum; sed in casu nostro æque pecunia consumenda erat apud dominum, quia eam tenebatur huic indigenti dare, ergo, &c.

Respondeo ad secundum cum necessaria distinctio

indigens habet ex sua necessitate jus ad occupandas res, quæ sub nullo sunt dominio, & contra Iustitiam faceret, qui jus illud per vim impediret: sic habet idem jus ad occupandas eas res, quæ sunt sub dominio alicujus, quia in necessitate omnia sunt communia, & primi occupantis, perinde profus, ac si ea essent sub nullo dominio.

Dico tertio, obligationem, quam habet dives non repetendi, seu non resumendi res, quas indigens pro sua necessitate sublevanda occupavit, est ex Iustitia. Ratio est clare ex dictis, quia, ut vidimus n. 5. post occupationem indigens fit dominus rei occupatae.

Ex dictis jam colligitur divitem, si cibum, v. g. non offerat indigenti, non obligari ad refarcienda damna facta, si forte is fame moriatur, quia tunc dives contra Charitatem peccat, non contra Iustitiam: obligari autem, si vi impediat a sumendo, vel si cibum jam ab indigenti occupatum per eam vim repetat, quia tunc peccat contra Iustitiam.

CAPVT VII.

De Continuatione peccati furti in eo, qui non restituit. Remissive.

DE hac re, ea, quæ dixi in *Methodo Confess.* l. 2. c. 1. §. 7. loquendo universim de peccato habituali, satis, superque sunt pro praxi: ea igitur legere ne graveris.

CAPVT VIII.

De emptione rei furtivæ.

1. Sermo hic est de e mente mala fide, licet autem qui dubius est, rem esse furtivam, & sub hoc dubio emit, sit etiam sine controversia emptor malæ fidei; quia debuit prius indagare veritatem, secus culpabiliter rem illam contrahat: tamen non statim, ac habetur rumor, vel suspicio, quodd, qui vendit, solet res furtivas vendere, judicandus est injustus venditor: sed debent rationes alicujus momenti id persuadere: quæ nemo, si non constet, præsumendus est delictum committere.

2. Iam verò duplici modo se habere is potest, qui rem ejusmodi furtivam emit. Primo, animo sibi retinendi. Secundo, animo reddendi illam domino, à quo pretium suum recipiat.

3. Si se habeat priore modo, præter peccatum furti debebit illam rem domino restituere, ut nimis est clarum, etiam si multo pretio eam emisset, & etiam si hoc pretium à suo venditore nequaquam esset recuperaturus. Ratio est, quia, qui dolose agit, dignus est, ut amittat rem, & pretium.

4. Hinc fit, ut ipse fur, qui accepto pretio rem furtivam vendidit, & eandem consignavit ei, qui sciebat rem esse furtivam, si facti ipsam pœniteat, non debeat reddere pretium ipsi ementi, sed domino rei. Ita Molin. tom. 3. d. 330. n. 3. Ratio est, quia dum ipse mens sciebat rem illam furtivam esse, sponte, & culpa sua se subiecit periculo amittendi pretium, & rem.

5. Sed emergunt duæ non passim obviæ difficultates. Prima est, an si dominus jam ab e mente recuperavit rem suam, possit fur retinere sibi pretium habitum ab e mente, quandoquidem diximus pretium reddi non debere ipsi ementi? Respondeo. Sanè tunc acquitas non vult, ut latro ditescat alienâ pecuniâ: quare in eo casu reddere debere pretium emptori, & ita judicandum fore à iudice etiam in foro externo, mihi dubium non est.

Quod si fortè dominus habuit jam pretium suæ rei ab ipso fure, non est justum, ut idem dominus habeat

D d 2 beat

indigens ex Castro Pal. l. c. num. 1. cit. Bonac. Vasq. Azor. ubique. Si rem apud te habeas ex contractu transference dominium, v. g. ex mutuo, debes restituere, quia tunc non consumis rem alienam in necessitate illa, sed potius non transference dominium, vbi gratia, ex contractu non obligas restituere, quia consumis rem alienam, at contractus depositi, vel similis non obligat restitutionem, quando sine ulla culpa res perit, ut si res sit sine culpa indigentis perit, ergo, &c.

Indigent an res ipsi necessaria debeatur ex Iustitia?

4. Tertio, An extremè, vel graviter indigens habeat jus Iustitiæ ad res, quibus indiget, ita ut dives eas obligetur ex Iustitia porrigere nec solum ex Charitate, sed ex Misericordia. Id valde præstat scire propter obligationem restitutionis damnum ex negatione rerum, quæ dare dives forte recuset, quam restitutionis obligationem sola culpa contra Iustitiam, non verò contra Charitatem, ut læpè diximus, parit.

Respondendo, debet hic separari quatuor questiones, quæ, quia nonnulli clare non separant, valde confuse mixtæ.

Prima questio est: Quodnam jus indigens habet ad res, quæ indiget, Iustitiæ, an alterius virtutis? Secunda, qua obligatione dives indigenti succurrere debet, jus enim accipiendi in uno, & obligatio succurrendi in altero, non semper ex eadem virtute procedunt: nam ex Religione obligor propter votum, vbi gratia, dare elemosynam Ecclesiæ: at Ecclesiæ non habet jus nec Religionis, nec Iustitiæ clam elemosinam surripienti. Tertia, ea obligatio, quam habet dives succurrendi, estne etiam offerendi; an solum non impediendi indigentem, quando rem vult accipere, & solum non repetendi; quando jam pauper accepit. Quarta, si est obligatio ad utrumque, utne recipiat ex Iustitia, an altera ex Iustitia; altera ex Misericordia. His questionibus exactè distinctis cum satisfecimus, facile erit ad controversiam propositam respondere.

Quoad Primam questionem, sic statuo: Ipse indigens habet jus Iustitiæ accipiendi rem sibi modis necessariam: Ius, inquam, Iustitiæ, hoc modo: non in statu atque indiget, fiat dominus rei, sic enim tunc plures in mundo indigant, omnes essent domini, quod non est dicendum: sed ita, ut statim atque illam recipit sibi faciat suam. Ita de Lugo, tom. 1. de iust. d. 1. §. 7. a. num. 143. Ratio est, quia id satis est ad succurrendum necessitati.

Quoad Secundam: Dives obligatur succurrere ipsi ex Charitate, seu Misericordia. Ita Castro Pal. l. c. per. 3. num. 2. alios referens, Less. lib. 2. cap. 12. dub. 12. Ratio est, quia cum res sit sua, atque ipse, antequam rem pauper occupet, sit dominus absolutus, ut dictum est, non apparet, unde obligatio ex Iustitia nasci queat. Adde ipsum obligari ad succurrendum, ut sic solvatur indigentem: at hic, titulus Misericordiæ est, non Iustitiæ.

Quoad Terciam, obligatio divitis est, tum ut offerat, tum ut non impediat. Ratio est quia, secus non observabitur præceptum de proximo in necessitatibus sublevando, præceptum, inquam, illud Mandavit Deus unicuique de proximo suo.

Quoad Quartam: Dico primò, hanc obligationem, quam habet dives offerendi, non esse ex Iustitia, sed ex Charitate, seu Misericordia. Ratio est, quia ipse non obligatur nisi succurrere, ergo non nisi ex motivo succurrendi: At motivum succurrendi est sublevatio indigentis, quæ est motivum Misericordiæ; ergo non obligabitur, nisi ex motivo Misericordiæ.

Deo secundò, eandem obligationem, quam habet dives non impediendi indigentem ab occupatione rei ipsi necessariæ, esse ex Iustitia. Ratio est, quia sicut

Part. 1.

beat etiam rem ab emente, sed vel reddat pretium ei; cuius est, suam rem repetendo, vel rem relinquat ei, qui pretium solvit.

6. *Secunda.* Quisnam primo loco debet restitutionem facere domino, fur, qui vendidit, an emptor malae fidei? Respondeo, si res in individuo, extat apud emptorem, ipsum debere primo loco restituere, certum est quia res ubicunque invenitur, domini est, adeoque ipsi reddendam. At si emptor eam jam consumpserit, vel sine spe recuperandi, alienaverit, maior est dubitatio, quia uterque personaliter obligatur ad faciendam aequalitatem cum domino. Puto (ut iterum dicitur, cum de ordine restitutionis) emptorem. Ratio est, quia, qui rem destruit, omnium maxime domino nocet.

7. Si posteriore modo se quis gerat, emat nimirum rem furtivam, animo eam reddendi domino, utatur hac universali regula ex Sanch. lib. 2. de matr. d. 41. num. 29. Castro Pal. 1. tract. 1. 3. part. 3. num. 4. Less. lib. 2. cap. 14 d. 3. num. 19. Mol. tom. 3. d. 721. num. 2. Toties licet potest quis rem, siue certè, siue dubie furtivam à fure quocunque pretio emere, ut tradat domino, quoties sic emendo utiliter negotium domini geret. Et tunc dominus pretium illud, siue parvum, siue magnum obligabitur, si rem suam velit, dare emptori. Ratio regular est, quia ex omnibus legibus, licet cuique benefacere proximo, & ex alia parte, non est defraudandus suo is, qui negotium utile alterius gerit.

8. Hinc fit primò: Si rem furtivam modico pretio emas. Secundò, si iusto, quando dominus propter affectum ad rem suam, vel ejus necessitatem, iustum idem pretium ad eandem suam rem recuperandam contulisset. Tertio, si etiam excessivo, quando pari modo alterum tantum dominus solvisset pro re sua; fit, inquam, ut tu possis sic emere loco domini, & sic utpote qui ejus negotium utiliter gessisti, tuum pretium recuperabis.

9. Fit contra secundò, ut quando ejusmodi affectu circa rem suam dominus caret, non obligetur ad dandum tibi pretium neque iustum, neque excessivum, si eo pretio emisti, sed solum ad dandum modicum à prudenti viro secundum varias circumstantias, in primis diligentia, vel industria taxandum.

Ratio est, quia radix, unde dominus pretium dare debet, est, quia utiliter ejus negotium gessisti: at si non utiliter agit pro domino, si is cogatur emere iusto, vel excessivo pretio rem suam, quia fortasse libentius ceteris, quam tanto pretio eandem redimat.

10. Vnum difficile hic se offert: Si tu inculpate judices dominum habere ejusmodi affectum, seu necessitatem, te vera tamen non habeat obligaturne dominus rem à te pluris emptam eodem excessivo pretio redimere? Obligari sentit Lessius libro 2. capite 15. n. 10. quia bona fide emptor se credidit utiliter gestorem negotiorum domini. Non obligari tenet de Lugo lib. 1. de just. d. 17. sect. 1. num. 4. quia utilis gestor verè emptor non fuit. Fac enim putasse rem à domino aestimari, ut centum, cum aestimetur ut duo, verteretur in damnum domini ignorantia, & error emptoris, ut idem dominus centum dare cogatur.

11. Equidem unum inquiri à de Lugo: Si parvo pretio rem domini recuperem, sed deinde dominus verè, & sine fraude (quod ex circumstantiis à prudenti viro erit colligendum) inveniat rem illam ne parvo quidem eo pretio aestimare, privabiturne suis modicis illis expensis emptor? Non puto privandum, quia licet dominus sic per accidens sit affectus, prudenter per se egit, & utiliter negotium illius emptor. Non ergo est omnino Lessij doctrina à de Lugo repellenda; sed sit hujusmodi regula utroque concilians: Tunc debet pretium, quamvis excedens dominus dare emptori quando emptor non temerè, sed prudentibus innixis fundamentis judicavit, se bene gerere negotium

domini, illud excedens pretium latroni offerendo in hoc casu intelligendus est Lessius: scilicet verè debet; quando scilicet imprudenter in quo casu intelligendus est loqui de Lugo. Ratio regular est hac distinctione posita, verè & per se dicitur utilis gestor.

12. Petes. Licetne ematur ejusmodi res furtiva certi domini, eo, animo, ut si appareat dominus tradatur; si verò non appareat, retineatur ab emptore? Respondeo, licet emi, & retineri, modò non negatur moralis diligentia inveniendo dominum, cui res si appareat omnino debes, recuperato tuo pretio, ita modò dicta.

Vnum valde notandum: Nam si iusto, vel ex parte pretio rem illam, verbi gratia, vestem à fure tuo animo emisti, totam vestem, nullo apparente ejus domino, retinere licet vales. At si emas modico pretio, debeas, quod deest usque ad iustum expendere in rebus: sicut aliqui censent de omnibus rebus incertis minime, colligetur ex dicendis inf. tractat. 4. cap. 3. §. 3. praesertim 31. Certè ad usus Ecclesiarum solentur applicare Christiani Calices, ac suppellectilem sacrorum quando ea, quamvis modico pretio, emunt à Pyratibus, & fidelibus: quo pacto suae obligationi faciunt, sine controversia, satis.

Si res à te parvo pretio redempta cum animo reddendi domino fuit dubie furtiva, potest post adhibitam diligentiam (quam omnino adhibere tenetis, quia si ut diximus num. 1. velles possessor malae fidei,) potius, quam, si veritas nequeat cognosci, sine ullo onere retinere jam enim tunc incipis esse bonae fidei possessor. 13. Quando spes nulla apparet, quòd dominus rem suam recuperare possit, quia nimirum, si tu non teneas, emissent alij, qui nunquam domino reddidissent, puto te posse illum emere vilissimo quocunque pretio, & tibi retinere sine onere dandi quid pauperibus. Ratio est, quia tunc dominus pro derelicta debet rem suam habere. Lege Lessium, lib. 2. cap. 21. dub. 12. n. 10. cui adde Mol. 1. d. 118. qui ex hoc capite exultant qui merces captas ab Haereticis publico mercatu expensas emitt.

14. Quid, si deinde, fortuito casu, apparet certum dominum? Respondeo, recuperato à te pretio tunc restitue, ipsi rem esse reddendam, quia res ubicunque, quomodoque inveniat, domini est. Sed forte non videbitur alicui improbabile, posse saltem aliquando retineri.

Nam si ejusmodi fuerint circumstantiae, ut dominus verè illam rem pro derelicta habuerit, jam dominum illius à se abdicavit, atque adeo ad illam jam plius non habet. Lege Lessium tractat. 4. cap. 1. §. 3. num. 4. discernendum autem, quando rem suam dominus pro derelicta habeat, ita ut ejusmodi res sub nullius dominio sit, & consequenter sit primi occupantis, hanc regulam in simili habet de Lugo, de just. tom. 1. d. 10. num. 100. & sect. 12. num. 140. Quando, inquam, siue ratione temporis longinqua, siue aliarum causarum aequivalens, puta loci distantia, potentia furis, & utilitas, &c. res tam sit extra potestatem domini, ut ad illo non possit ullo modo recuperari, eo ipso censetur à domino carere. Hæc in gratiam hujus probabilissimi tamen, quia regulariter non præsuntur dominus absolute rem suam velle pro derelicta habere, sed sub conditione, donec sit modus eam recuperandi, cum nec præsuntur suas res propter quamlibet vulgarem difficultatem recuperandi, velle prorsus amittere, ideo operanti domino res erit regulariter modo dicto retinenda. Vide quæ dicam tractat. 3. cap. 2. §. 8. num. 12.

15. Illud concedo, posse nos sequi cum Lessio 1. & Molina loc. cit. tibi jus competere petendi à domino illud pretium, quo rem emisti à dictis latronibus, illam velit, qui si noli pretium illud dare, eam tibi poteris retinere. Ratio est, quia cum nulla fiat injuria

CAPUT IX.

De peculiaribus quibusdam Furtis in ludendo, venando, &c.

De his, non solum, quae ad furtum, restitutionemque pertinent, hic subiiciantur, sed etiam quae ad furtum completum faciunt tractationem, ut scilicet uno contractu tota confusum cognitio habeatur, & ne ad aliam cum molestia lectoris, neque labore iterum repetere cogat.

§. I. De Furtis, & obligationibus ludentium.

Videtur est certamen quoddam susceptum ad complementum animi oblectationem, cui, ne frigens, solentur ingi pactum, seu contractus quidam, ut victori res, utroque exposita approprietur.

Et quidem certum sit primò, ludum & se non esse illicitum, spectare ad virtutem Etrappellae, seu affabilitatis, ita S. Thom. 2. 2. quæst. 168. art. 2. Ex se, inquam, non est illicitum blasphemiam, rixatum, furti, &c. illicitum, ignorat nemo. Nec item est illicitum ex intentione lucrandi, si intendatur media via iusta, ut si etiam in aliis contractibus, illicitus nequaquam est.

Certum sit secundò, aliquos ludos legibus esse prohibitos, nam eos, in quibus magis fortuna, quam ars dominatur, ut latus aleatorum, & taxillorum esse solet. Lege Molin. tract. 2. d. 521. Rebell. 2. part. lib. 2. quæst. 1. Lessium loc. cit. 26. Val. part. 5. Quoad laicos tamen, scilicet ad periculum, ite contra has leges, non est mortale; saltem ad præscriptam illarum legum defaetudinem, Quod Clericos si sint Beneficij, vel in sacris, vel in monachatu, quando sunt Aleatores per modum habitus, prout Sanchez tom. 1. conf. lib. 1. cap. 8. dub. 28. ait mortale. Dico aleatores per modum habitus, non contra has videntur Canones, quod Lege Rebell. Lessium loc. cit. Quare excusabitur à mortali, qui semel, aut bis, per lusum, aut si crebro non tamen per longum tempus, Sylvester, & Caietanus apud Dianam part. 4. tract. 9. fol. 183. (legatur Mol. d. d. 521. num. 6. & idem Dian. part. 7. tract. 9. fol. 3.) excusant omnino hos Clericos, vel Monachos, quantum est ex vi iuris positivi, quia, quod pro ipsis in defaetudinem abiit. Semper excipe, nisi in Diocesi sit aliqua peculiaris constitutio ludum prout prohibens.

Certum sit tertio, antecedenter ad ludum debere esse fraudem, ac dolum. Quare si positivè fingis te imbecillum, vel ad restitutionem obligaris ad restitutionem. Notat autem Rebellus loc. cit. 4. si tua petitia ignota ludendi tantum extra omne periculum semper lucraturus sis, teneat ad restitutionem totum; quod lucratis: Si verò in hoc, vel triplo minori periculo perdendi sis, non tenet nisi ad dimidiam, vel ad tertiam partem, &c. Sed tunc probabile est sive noscatur sive non noscatur periculum, vel impetitur alterius, nec illicitè agi, nec inde oriri obligationem restitutionis, si sine positiva fictione, seu fraude procedatur. Ita Salon. alique apud Dian. part. 7. tract. 9. fol. 29. & fol. 31. Ratio potissima mihi est, quia, ex more jam recepto, quilibet ex collofibus cedit in hoc iuri suo, dum suscipit sponte ludum.

Quando vi, minis, injuriis, vel similibus aliquem

Part. I.

pertrahis, ut ludat: & is postea perdit, te debere restituere acquisita per hunc coactum ludum, communior fert opinio: lege Dian. part. 2. tract. 17. fol. 37. & p. 4. ff. 4. ref. 169. At Bonacina d. 2. de rest. in part. 9. 2. part. 2. v. 9. Dic. Trull. iur. citati à Diana part. 7. tract. 9. fol. 32. satis probabiliter, non obligant pertrahentem ad restitutionem, multò minù pertractum, Ratio est, quia esto, injuriose se gesserit pertrahens, unde huic injuria, si gravis fuit, satisfacere suo modo debeat: tamen contractus fuit iustus: æquè enim collator uterque perdere, & acquirere potuit, & æquè sufficiens fuit consensus, quamvis meticolosus in altero. Addit Bonacina à Confessariis non solere ejusmodi pertrahentes obligari ad restitutionem.

Certum sit quartò, à ludo ipso debere omnem fraudem exulare: Quare si ea xaris contra ludi leges, teneris reddere tum id, quod lucratus es, tum quod victus à te certò (vel si probabiliter, pro rata probabilitatis) lucraturus fuisset, Fraus autè esset, si chartas suffunderis, si eas signis notes, si ludas tertio quodam admonente de punctis adversariis, si decipias in numerandis calculis, vel pecunia, &c. Quando est dubium, an alter lucraturus fuisset, diximus sup. lib. 1. c. 3. §. 7. v. Ludus.

Illud certè est probabile, cum, qui vici ludentem usurpantem fraudes, posse iustè, quæ vincit, retinere. Ita S. Thom. Sylvest. S. Ant. alique excepti, ac citati à Dian. p. 4. tract. 4. fol. 169. contra Victoriam, Garz. Alcozer. & alios. Ratio est, quia ipse ex parte sua sincerè ludit, ergo non est propter culpam colludentis lucro suæ victoriæ defraudandus.

Dixi autem (contra legem ludi) quia aliquæ fraudes, seu astutiae permittuntur, v. g. quando habes talem fortem, seu tale ludi initium, ut omnino victurus sis, duplices tamen sponsonem, vel quando non habes, unde sis certò vincendus, pari modo duplices ad deterrendum adversarium, &c. sepe etiam aliqui usu receptum est, ut quando qui se decipit in numerandis calculis, sibi imputet.

His certis positis, ad peculiare quasdam explicationes descendamus.

Ludere pecuniâ sive numeratâ, sive creditâ.

8. Dicendum est primò, furtum non committere eum, qui acquirit aliquid per ludum etiam prohibutum, atque adeo nec obligari ad restitutionem, nisi post sententiam iudicis. Ita Molina d. 523. Lessium loc. cit. num. 17. Ratio est, quia leges (loquimur de locis, ubi viget jus commune) solum concedunt ei, qui perdidit per ludum veritum, repetitionem in iudicio, & negant victori actionem, si forte perdidit nondum solvit, idque in poenam: at poenam nemo teneturolvere, nisi post sententiam.

Hinc in ludo verito perdidit, qui solvit numerato, non potest ante sententiam occultè per compensationem aliquid sumere à victore, quia hic nihil debet ante sententiam. Solum ergo, qui dedit poterit comminari repetitionem, immò & pacisci cum victore de recipiendo aliquid in pretium, quod iuri suo cedat non repetendo.

Quares; Si perdidit non habet animum repetendi à iudice, sed paciscitur tamen id fingens, potestne retinere, quod exigit, ne repetat? Respondeo, Molina hunc non esse tutum aut in conscientia, si retineat. Puto tamen esse tutum, quia verè habet jus repetendi, potestque repetere: cui iuri verè cedit, quod est pretio æstimabile.

11. Dicendum est secundò: Qui ludo prohibito lusit, creditâ pecuniâ, potest nòolvere. Ita Mol. d. 523. & 524. Lessium loc. cit. Sotus, Navarrus, Tolet. contra Medinam, & Salon. apud Barthol. à S. Faustio loco mox citando, §. 12. Ratio est, quia, quamvis præscribendo à Jure communis positivo, deberetolvere, unde, ubi non viget Jus commune, omnino debet: (in tota Gallia, Hispania, D d Anglia

Anglia, & fere tota Italia, ius commune Casareum: non vigere, docet Bartol. à S. Fausto in *Speculo Confess.* d. 32. q. 5. num. 5. tamen iure hoc posito, non tenetur liquidem, quod sit circulo illo, (ut nimirum prius solvar, & deinde per Iudicem repetat) potest per se facere, cum moraliter idem sit; multo magis, si iudicio, ex defectu probationis, timeatur vel mora magna, vel negatio iustitiae. Neque dicas, hæc est poena; ergo debetur post sententiam: nam respondeo ita quidem esse: tamen, cum retinere eam ante, vel accipere post sententiam, re ipsa æquivalent, non est iniustitia alterutrum modum eligere. Aliter respondendum alij.

Quod si quis forte iuravit se soluturum, tenetur solvere ob reverentiam iuramenti: licet possit deinde repetere. At si etiam iuravit non repetere; nec repetere posse ante absolutionem iuramenti, dictum est *suprà lib. 3. in decalogum, cap. 2. §. 5. a. n. 6.*

12. Carolus V. pro Regnis Hispaniæ tulit legem prohibentem ludere credito, etiam ludis alioqui permisis, & insuper irritas, & nullas effecit qualcumque promissiones, & obligationes; ex quo fit, ut intra Hispaniam, etiam in ludis permisis non teneatur quis solvere, quod credito perdidit: cum ex iure communi solum non teneatur in prohibitis.

Peres: Si uterque ludens renuntiet legi concedenti, cedatque iuri suo, poteritne alteruter non solvere, & solutum repetere? Respondeo, si non intercessit iuramentum, potest, quia huic iuri facto in favorem boni communis credere nullus valet; si intercessit iuramentum, videndum est, An iuramentum contra leges positivas obliget, de qua re nos fusi in superioribus *lib. 3. cap. 2. §. 5. a. 39. disputavimus.*

13. Dicendum est tertio: Si quis, cum luserit credito, solvat id, quod amisit, posse victorem illud iuste retinere. Ratio est, quia lex solum concedit posse repeti, non verò non posse retinere; ita Molin. *loc. cit.* licet contrarium sentiat Rebell. *loc. cit.* q. 8. & saltem ita consuetudo optima legum interpretes explicuit. Colonar quod dixi num. 9.

Ludere cum animo non solvendi, vel non solvendi nunc.

14. Si quis sive credito, sive numeratâ pecuniâ animo non solvendi ludat, atque id alter ignoret, nō potest retinere quod lucratur. Ratio est, quia contractus fuit inæqualis alterum decipiendo: Suppono enim collusorem similem animum non habuisse. Si quis ludat animo non solvendi nunc, colliges ex dicendis *mox num. 17.*

Vincere plus, quam arguere.

15. Si ludatur pecuniâ numeratâ. Quæri potest, An alter vincere plus, quam habeat, possit; v. g. habet quis solum quatuor, poteritne sine iniustitia vincere octo, vel plus. Respondeo uno jactu, & cum una persona non potest, quia contractus non esset æqualis, si solum potest perdere quatuor, sed vult vincere octo. Lege *Sot. in 4. q. 5. art. 2. Arag. 2.2. q. 32. art. 7. Alcozer. tract. de Ludo, c. 16. aliisque.*

16. Dixi (cum una persona) siquidem quando sunt plures colludentes, v. g. sex, & singuli ponunt, v. g. quatuor, poterit victor uno jactu vincere viginti à quinque suis collusoribus.

Dixi item (uno jactu) nam in toto ludo, distingui solet (id debent docere Sanchez, Lopez, Beia, Toler, alique cit. à Diana *parte 1. tractatu 8. resolut. 67.* dum aiunt, posse vinci plus, quam quis potest perdere.) Si enim tu fingas habere multum pecuniæ, decipiasque alium, qui putat te habere multos nummos, teneris restituere illud plus, quod lucratus es. At verò si nihil fingas, non teneris. Ratio est, quia in prioribus casu tu illum fallis, in posteriore ipse se decipit. Verum,

cur eadem distinctio adhibita non est, quando agitur de uno jactu?

17. Expediatis igitur dic id, de quo disputamus, praxi ratò contingere. Nam quamvis lusor non sit actu nisi, v. g. quatuor, habet tamen potentia, cum sit regulariter ab alio sibi mutare, atque adeo potest credere (sed absit feaus nolendi deinde solvere) enim pacto clare esset iniustus contractus, ut dictum *num. 15.*

Neque obstat pactum fuisse de ludendo numeratâ pecuniâ. Non obstat, inquam, nã re vera similes pecuniam ex mutuo, vel ex aliqua alia ratione habet, camque colludenti sincerè soluturus, non est, unde iudicet pactum graviter infringere. Quæ dicitur, etiam videtur vera in ludente pecuniâ prosumpta, sed cum animo, ut si perdat, sincerè solvatur propediem sit.

Ludere cum his, qui alienare nequeunt.

18. Qui cum his ludis, & peccat, & restituere tenetur, quod lucratur. Rursus ij, qui nequeunt alienare pecuniam propriam non habent, quam collusori colligere solvere possint, tenentur eidem collusori restituere, quod lucrati fuerint.

Ratio hujus dicti posterioris est, quia non iniustus contractus æqualem, dum vincere voluerunt, sed potest non potuerunt. Ratio prioris est, quia acceptum rem alienam invito domino. Excipe, nisi collusor illum alienare non posse, illum esse, verbi gratia, si familiæ carentem peculio: tunc enim restituitur, si familiæ non tenetur, quod vincit, quia collusor scienti, & volenti nulla facta est injuria. Ita Sotus, Henriquez, Azor, Bonacina apud Dianam *parte 1. tractu 8. resolut. 67.*

Jam percurramus singulos, qui alienare nequeunt. Filius familiæ, quid possit in ludis expendere, dictum *superius est, & unum tangam mox num. 7.*

19. Vxor potest perdere: Primò bona paraphernalia. Secundò, ea, quorum habet liberam administrationem. Tertio, quæ vir tacitè, vel expressè concessit tacitè autem concedere censetur ea, quæ similes malores ejusdem conditionis solent ludo apponere, vel alios usus pro suo arbitrio consumere, ut *superius cap. 2. §. 3. diximus.*

20. Maritus, infamia, nolentèque uxore, ea exponere ludo potest, quæ sunt liberè sua: Quare, quamvis ratio peccet, etiam in his exponendis peccato committitur charitatem, & familiæ, si propter ludum iis graviter necessitas debeat: tamen colludentes si vincant, non obligabuntur ad restitutionem, quia à potestate habere pecuniam accipiunt. Quæ verò ad uxore pertinet ludo committere, ea invitâ, maritum nō posse, nimis manifestum, de quibus bonis dictum est satis, *dicto cap. 2. §. 3.*

21. Servus potest ludo exponere, peculium, id est, quæ sub suo pleno dominio sunt: quæ autem sunt ejusmodi, vide *superius dicto cap. 2. §. 1.*

22. Quid de famulo qui ludat pecuniis, quas depositas apud se habet domini sui? Idem quære de depositario non famulo.

Respondeo, vel de peccato interroga, vel de obligatione restitutionis.

23. Si de primo, peccat quando dominus esset graviter invitatus, quia injuria est te re mea velle uti, meo pugnante. Quoniam verò, quando nullum damnum erit domino (ut si famulus promptus est in reddendo deposito, ubi primum dominus illud poposcerit) non est gravis rationabiliter injuria, ideo tunc erit à peccato exemptus mortali depositarius excusandus. Idem certe debet concedi famulo, si is pari promptitudine reddenda, nullo domini damno, negotietur pecuniam ejusdem apud se depositam applicando sibi lucrum. Ita Sot. alique apud Rebell. *1. parti. q. 4. n. 22.*

24. Si de restitutione loquaris, erit distinguendum, cum Reb. 2. si enim nomine suo famulus illam pecuniam ludo committat, debet eam reddere, non quod ex ludo lucratur.

Ratio est, quia sicuti damno suo ludit, sic lucro suo acquirit. At si nomine domini, utrumque debet; forsitan, quia est domini, lucrum quia domini nomine acquiritur est.

25. Religiosus vel ludit cum consensu Superioris, vel tacito, live expresse, vel sine consensu. Si sine consensu. Dico primo, certum esse ipsum contrahere obligationem restitutionis tum illius, quod ipse lucratur, quod certe debet restitui collusori, tum illius, quod idem Religiosus perdit, quod à victore debet Monasterio restitui, & in victoris defectu ab ipso Metropolitano de proprio peculio, si illo fruitur, vel alio similibus modo ut de Religioso furtum committente dicitur in *universum inferius tractat. 4. cap. 1. §. 1.* Ratio huius dicti est, quia contractus est nullus, ut ex dictis patet.

26. Si cum consensu Superioris ludit Religiosus, Dico secundo, non esse obligationem restitutionis, quia contractus est validus, possitque esse utilis Monasterio.

Inquire, potestne Religiosus consumere ludo, quod habet tacite, vel expresse à Prælate in suam honestam recreationem? Id quod etiam potest quæri de Religioso qui ad scientias, verbi gratia, discendas, vel ad aliam gloriam sustentatur extra Monasterium: debet enim & habere aliquid proportionatum in suam honestam recreationem.

Respondet: Reb. loco citato *quest. 4. num. 6.* docet nonnullam esse obligationem restituendi, quia Prælati, etiam prohibent ludum suo Religioso, solum sunt in iure in modo, non in substantia alienationis: iam enim concedunt eam summam alienari posse in recreationibus, quam summam esse quatuor, vel quinquaginta annuatim, docet idem Reb. *Contrà, Rod. 2. quest. 12. Reg. 48. art. 3.* ait semper adesse obligationem restitutionis, quia nunquam præsumitur Prælatum licentia ad expendendum in ludo. Sed est distinguendum: Si ludus sit prohibitus, & indecens statui Religioso, prout cum Rodriquez nunquam præsumi licentiam ad substantiam quidam; quare tunc adesse debet peccatum, onus restitutionis. Si sit licitus, & honestus, cum præsumitur licentia, saltem quoad substantiam alienationis, utrumque onus peccati, & restitutionis evanescit.

27. Quod dico de Religioso, dictum intellige de Religioso seculari ludente cum pecuniis paternis. Solum ad idem Patre seculari præsertim nobili, ac divite facilius, & fortasse semper præsumi Patrem non esse invitum, quoad substantiam, licet sit quoad modum, si filius amittat, etiam in ludo prohibito illam quantitatatem concessam tacite in recreationem; quia minus seculares Patres ad hanc prohibitionem attendere solent, quam Prælati Religiosi.

Ence ludentes

28. Fur, & usurarius, similisque vel ludo exponunt eandem rem numero, quam furati sunt, vel ejus pretium. Si primum, collusor, qui etiam bona fide accipit, debet, ubi furtum cognovit, rem domini, non ipsi furi, vel usurario (quidquid alij innoxie accipiant apud Reb. 2. *quest. 4. num. 15.* dicant) restituere; quia dominium rei ablata semper remanet apud dominum: Facti autem hac restitutione, fur tenebitur restitutionem rei ipsi collusori restituere: nam contractus licet fuit iustus, & validus, unde iuste ex Mol. d. 518. collusor illam estimationem acquisivit. An, ut reciperet quod iuste jam vici, possit collusor rem reddere furi, colligi potest ex dicendis *Tractat. 3. capite tertio §. 2. 6.*

29. Quod si collusor sciebat rem fuisse furtivam, & nihil minus ludit, Mol. d. 337. n. 6. negat furem debere restituere collusori illam rei estimationem, quia contractus ludi fuit nullus, ut potest de re scirent aliena.

30. Si secundum, id est, si à fure committatur ludo pretium rei ablata, tunc, si non habet fur alia bona, collusor, qui, etiam bona fide lucratur, tenetur re cognita, restituere dictum pretium, quia contractus ludi fuit nullus, cum illud rei pretium omnino solvi debuerit domino, & consequenter ludo exponi à fure non poterit. At si fur alia bona habet, non tenetur collusor, quæ vicia restituere. Ita Bonacina d. 1. de *rest. in particul. quest. 2. part. 2. num. 18* quia fur potest per alia hæc bona ludo satisficere, atque ad id exponendo illud pretium validum fecit ludi contractum. Hinc etiam fit, ut in hoc posteriore casu, si fur ipse vincat, non teneatur restituere collusori quod lucratur, tenetur in priore, quia in posteriore contractus fuit validus: ac fuit in priore nullus. Faciunt huc quæ dicam *Tr. 3. §. 4. num. 26.*

Quod si collusor sciebat pretium illud esse furtivum, nec furem habere alia bona, recurret doctrina modò data à Molina *num. 29.*

Operatores ludi, ubi de loco, quem appellamus Barattaria.

31. Qui domum, mensam, taxillos, Chartas, similiaque subministrant ad ludum, peccant mortaliter, si ludus sit mortalis, quia illi cooperantur; ut taceam interim hanc subministrationem multis in locis esse lege prohibitam. Tenentur etiam ad restitutionem rerum ibi perdarum, si perdarunt fraudibus, aut ab iis, qui alienare non possunt. Lege Navarrum in *Man. cap. 20. num. 15.* Reb. loco citato, *quest. 5. sect. ult. num. 5.* Molina *disp. 5. num. 5. & d. 233. n. 3.* Tenentur autem secundo loco, id est, in defectum colludentium, ut ex *infra* dicendis colligetur. Cum autem hæc subministratio sit ex se actio indifferens, posse ex rationabili causa excusari à cooperatione peccati: ita de Lugo *tom. 2. d. iust. d. 19. sect. 2. §. 4. num. 76.* sed quia est in materia iustitiæ, causa debet esse major, ut diximus, *sup. lib. 5. cap. 1. §. 4. à numero decimo quinto*, quam in cæteris; utique, omnibus expensis, proportionata rationi.

32. Appendix prædictorum est illa Quæstio, An Princeps licet possit concedere, vel permittere licentiam liberam exponendi domum (*Barattaria*) ad ejusmodi ludos? Et absolute negative respondemus, cum Sanchez Trullench. aliisque apud Dian. *part. 7. tract. 9. res. 39.* quia æquè cooperaretur ad ea damna, quæ non sunt à Principe permittenda.

Dices, permitti solent meretrices, ergo, & hujusmodi lustræ domus. Respondet, adesse manifestas disparitates. Nam primò, majora mala timentur in Rep. ex peccatis contra iustitiam, quam, contra Castitatem. Secundò Princeps non debet esse tam sollicitus de peccatis ex se occultis. Tertio, Facilius abstinetur à prædictis injustis ludis non data commoditate, quam ab impudiciis, quæ, ne peiores committantur, si meretricum prohibeatur, meritiò timentur.

33. Excipit Diana *part. 2. tract. 15. res. 65.* ludum (*Bonavoglia*) & ludum *Capo di Guardia*. Hos enim posse Principem permittere concedit propter rationabiles causas. Nam prior mundat Remp. hominibus perditione vitæ: posterior tollit Militum otium. Sed in hoc posteriore adverte, illuc solos Milites, non verò alios debere consuere; secus jam non esset ad levandum dumtaxat Militum otium, & rediret doctrina data *num. 32.*

34. Superioribus hisce diebus exagitatam fuit, An viro Nobili liceret in domum suam, non quidem populares quoscunque, sed similes sui Nobiles ad ludendum admittere, iisdemque aleas, & sigilla subministrare,

ministrare. Distinctum a me fuit: Si, omnibus expensis, ludus est licitus, nec timentur illa inconvenientia blasphemiarum, nec pecunie paternae, vel uxoris, vel alienae: consumptio, &c. sed mera otij sublevatio, licere; sicuti licitus est ipse ludus. Si contra, nullo modo, quia iam redirent dicta *numeri precedentibus*.

35. Inquires: Hi ministrantes mensam, chartas, imo & aquam, vinumve, frigida, & similia ludentibus, possuntne sine onere restitutionis retinere excessum pretij, quem communiter pro dictis rebus accipiunt ab iisdem? Respondeo, probabile est posse, praescindendo ab alio inconvenienti. Ita Diana *part. 5. r. 14. res.*
36. Ratio est, quia quando quis scit valorem rei, & tamen necessitate non compulsus, nec vi, metu, dolore, illam majori pretio emere, iudicatur excessum vel liberaliter donare: Ita Navarr. Med. Reginald. Mol. *ibidem* citati. Multo magis si res agatur inter consanguineos, & amicos. Ita autem regulariter est in casu nostro. Idem confirmat ex Sa. v. Venditio, num. 1. *Qui pro re empti (inquit) plus iusto dat sine vi, fraude, ac errore, praesumitur donare.*

§. II. Venator, Piscator.

1. Accipe de his breves in legis morem Aphorismos: Animalia, quae domino carent, qualia communiter sunt quae consuetudinem non retinent redeundi ad dominum, sive in suo, sive in alieno fundo, vel mari capias, tamen ibi prohibita sit Venatio, vel Piscatio, tua sunt, nec restitutioni subduntur. Ita Lessius *lib. 2. cap. 5. d. 39. Azor. part. 3. lib. 1. cap. 13. quest. 2. Reb. part. 1. lib. 1. quest. 14. Molina d. 41. & 51. Laymā. lib. 3. tract. 1. cap. 5. num. 22.* Esto si iusta sit lex prohibens (quae etiam iusta praescindendo à gravi aliarum rerum damno non obligat ad mortale, ex Lessio *loco citato, d. 40. lege Castro Pal. tom. 1. tract. 3. d. 1. p. 15. num. 6. Dicastill. loco mox citando, num. 303.*) Esto inquam, tenearis ad poenam, si qua est: sed post sententiam Iudicis, & ante illam ad dicta damna vincis, segetibus, arboribus fortassis illata. Ita Layman. *loc. cit. num. 14.*

2. Pisces, Cervi, Cuniculi, uno verbo ferae venabiles in locis circumscriptis, nimirum claustris, vivariis, piscinis inclusi, ne communis creduntur. Qui temere sine domini consensu iis molestiam ferat furci condignam multam; etiam in foro conscientiae, sustinet: ita Layman. *loco citato, num. 12. & n. 18. v. si autem.* Quod tamen nonnemo cum Dicastill. *loco mox cit. num. 312. & Ioseph. Ianuar. apud Dian. p. 9. tract. 8. res. 48.* docet idem solum intelligi de locis circumscriptis, ita parvis, ut dominus pro libitu feras ibi inclusas capere queat, non verò de locis ita vastis, ut conclusis, ut in iis ferae difficillimè capiuntur, esto probabile.

3. Inter damna, quando iusta est prohibitio, numeratur detrimentum, quod, quia prohibet, forte patitur, si te animantia captante, ipse nulla, vel pauciora caperet, non verò si eodem illorum numero cum eadem facilitate frueretur.

4. Si sobolem ferarum notabiliter extinxisti, vel si aquas veneno infecisti, unde mortua sit magna piscium vis cum gravi Reipub. vel domini damno, obnoxius esto restitutioni tum spei lucri ablati, tum iustae oblationis ereptae, quam tamen oblationis iacturam vix compensari ab ingenuo viro velle merito praesumito.

5. Si Princeps venationem, piscationemve prohibeat ex sequentibus causis. Primò, ne illae fiant certo quodam tempore: ut quando ferae sunt gravidae, vel quando nivali tempore, nimis multa cum publico detrimento capi possunt. Secundò, ne fiant quibusdam instrumentis, aut retibus, quibus, minutissimi quique pisces cum damno sobolis multiplicandae, con-

cluduntur. Tertiò, ne Piscatores, Venatoresque simul conveniant, rixarum, ac iurgiorum grave culum pariant. Quarta denique, ne Civis propriis utiliora Reipub. munera negligant, nimirum Agrorum, Militiam, similesque necessarias artes, legumque esse prohibitionem existimato. Ita iidem Doctores *loco citato.*

6. Usus jam receptus, ut quilibet possit venare in alieno agro, dum non sit sepius, vel vitibus confusus, vel seminibus gravidus, tanquam legitimus approbatur. Ita Azor. *loc. citato.*

7. Si quando ab altero vulneratur, ab altero recipitur capiti fera, si vulnus sufficiens sit, ut fera capere insequente insuper vulnerante, ejus esto fera, sed non pientis. Ita Lessius *dubio 10. & 11. explicans de iura.*

8. Si eandem Canes alterius insistentur, alterum ro capiunt, simili proportionem certa vel incerta alterutro Canum victoriae, praedae beneficium adhibitor.

9. Quando fera incidit in laqueum, vel rete à me paratum, si probabile fiat eam se extraxuram à laqueo, esto alterius capientis: si verò certum mortaliter laqueum manus percuturam, à me illam nullus auferat, quod enim per instrumentum apprehendo, per me praesum fuisse censetur. Ita Mol. *d. 42. Less. d. 42. num. 50. ubi solumur aliqua jura, Dicastill. loco mox cit. dub. 12.*

10. Praecis legibus municipalibus, columbae domesticae cum ad dominum redire solent, domini ita capiunt ab aliis aucupio capi nequaquam possunt; nisi si nullus cibus à dominis iis porrigatur, unde ab habitibus fata, damnum inde emergens, sine iniustitia aucupio compensetur.

Verum, quia ejusmodi damnum rarum, & exiguum esse ex columbis consuevit, (nam proprietaria columbaria resutantur. Ita Mol. Val. Reb. aliquos sequitur, citatque Dicastill. *lib. 2. de just. disp. 9. dub. 11. num. 319.*) ideo vix unquam ejusmodi damnum simplices columbae alienis aucupio subiciuntur. Non ita in apibus, & canibus, nam vineas cum uvatarum notabili detrimento decipientibus.

11. Easdem tamen columbas ad tuum columbarium attrahere nisi bonis artibus, & sine fraude, exne *loco cit. n. 28. liceat.* Melius autem alere, commodiorque locum tuis aptare, fraudem ne vocato.

12. Quamvis Clericis, & Monachis, ne muneri desint, & ob decentiam interdita sit frequens venatio clamorosa, hoc est, equorum, canum, accipitrum strepitu fervens: tamen praecis extrinsecis forte abstinere, cum ex se gravis deordinatio nequaquam sit, sub mortali ne facile ejusmodi Clericos, & Monachos illi venationi deditos reprehendit. Ita Layman. *loco citato, num. 4.* afferens Cajet. Molin. Abb. Reb. Quietam verò, quaeque raro ob honestam animi recreationem ab iisdem assumitur, nulla lege ipsi interdici esse, ne ignorato. Ita Molin. *disp. 44. Lessius num. 40. Dicastill. Gaspar. Hurt. Diana eodem citans part. 6. res. 8. res. 40.*

§. III. Lignantes, Passantesque.

1. De his quoque breves proferantur, iustarum Legum Canones.

Si Pascua, silvaeque ad Communitatem pertinent, omnes qui ex eadem sunt, iisdem utuntur, fructibusque utuntur. Ita Molina *disp. 58. & 59. Sotus, lib. 4. de just. quest. art. 4. Lessius loco citato, disp. 14. Reb. part. 1. lib. 1. quest. 15.* Si tamen Magistratus ob bonum publicum prohibeat, subditi non parentes ad poenam à Iudice condemnantur: non autem in conscientia peccare, nec ad restitutionem obligari ante sententiam credendum. Ita apud Castro Pal. *loco citato, num. 6. & Dicastill. lib. 1. tract. 1. cap. 5. num. 22.*

dub. 3. contra Suarium, objectum adequatum Justitiæ commutativæ, quæque non sit nisi per ipsam positivam redditionem; & quando idem præceptum Restitutionis imperat, ne retineatur res domini, ideo imperat, quia vult, ut à te rem non retinente eadem res reddatur domino; Nulla enim æqualitas resisteret, si rem tu non retineres, & tamen res domino non redderetur. Dixi (à te) nam si v. g. Equus ablati fugiat ad dominum, tu per non retentionem equi, non observas præceptum restitutionis, sed solum cessat tibi, ex defectu materiæ, restituendi obligatio.

6. Ad dictis approbare nequeo quod docet de Lugo. tom. 1. de just. d. 8. sect. 2. num. 18. dicens idem esse restituere, atque non retinere; Nam præter modò dicta de reddente famam, & alia, quæ dici possent, illud etiam ostendit hæc duo esse diversa saltem formaliter (quod ad nostrum intentum satis est) quia si ego intelligor quocunque tandem modo rem domini non retinere, si tamen positivè non intelligor reddere, nunquam intelligar æqualitatem Justitiæ commutativæ ponere, atque adeò non intelligar præceptum restitutionis observare: ergo &c.

7. Adde; si per de Lugo, loco citato, idem est non retinere, atque restituere: cur ipse ita argumentatur *ibi* idem? Idem est dicere, restituere, atque dicere, non retinere: ergo restitutionis præceptum est negativum; Cur inquam, sic argumentatur? Nam profectò, si idem est sic etiam ego possem argumentari: idem est dicere, non retinere, atque dicere, restituere, ergo restitutionis præceptum est affirmativum. Vera igitur ratio ducenda est ex fine, & intentione principali, & per se, ut dictum est &c. Et certè idem videre est in cæteris præceptis. Obligor, verbi gratia abducere equum à via, quæ est actio positiva, ne puer ibi jacens concutatur, & ne occidatur. Obligor ad non manendum domi, quæ est actio negativa, ut audiam Sacrum die festo; & tamen nec illud præceptum de non occidendo, est affirmativum, neque hoc de audiendo, est negativum, quia nec ibi finis per se est affirmativus, neque hic est negativus.

8. Dices: Retinere alienum semper est peccatum; est enim, ut *suprà* vidimus, continua quædam ablatio rei alienæ: at manere domi, verbi gratia non est semper peccatum, sed solum quando impedit auditionem Sacri. Ergo non currit paritas. Respondeo, nego non currere paritatem, utrumque enim, non ob aliam rationem obligat, nisi quia impedit actionem principaliter intentam; Retinere autem semper erit peccatum, quia retinere semper impedit redditionem, quid enim magis impedit redditionem, seu id, quo fiat æqualitas positiva, quàm retentio apud se rei quæ fieri debet æqualitas? Id quod non est invenire in illa mora facta domi, quæ non semper impedit auditionem Sacri, nisi in tali tempore determinato, nempe die festivo.

9. Quare ipsum retinere, non ideo semper est peccatum, quia præceptum restitutionis sit absolute negativum, sed quia regulariter, ut dictum est, semper impedit hujus præcepti positi de reddenda observationem: nam propterea, si non impediret, non esset peccatum, ut si retineres per aliquod tempus, quo invenire non posses dominum, &c. Et rursus præceptum negativum (cujus proprium est ad semper obligare, cum præceptum affirmativum obliget solum pro aliquo determinato tempore) sed quia, qui non restituit, virtualiter continuat ipsam ablationem rei alienæ, si quidem non restituendo, continuat, & veluti de novo aufert. Præceptum autem de non auferendo, id est, de furto non faciendo, negativum esse, & ad semper obligare nemo est, qui ambigat.

CAPUT

TRACTATUS. III.

De Restitutione.

CAPUT I.

Quid sit Restitutio, & quo præcepto jubetur.

Restituere ex S. Th. 2. 2. quæst. 62. art. 1. Est itaque restituere, si quis aliquid statueret in dominum, vel possessionem rei sue. Clarè; est Redditio rei acceptæ, vel damni illi compensatio.

1. Venitur autem celeberris Quæstio. An ea imperat præceptum negativo, cujus natura est, ut obliget semper, & ad semper; an verò affirmativo, cujus est de determinato tempore obligare.

2. Præmitto breviter: Primò, præceptum affirmativum, seu, quod idem est, positivum esse de actu positivo, v. g. Assiste Sacro die festivo. Negativum esse de actione, seu omissione actus, v. g. Ne blasphemes. Ne occides.

3. Præmitto secundo in eo, qui ex Justitia, aliquid debet, posse considerari obligationem, quam habet non retinendi rem alienam, quæ est ommissio actus, & considerari obligationem, quam habet eandem reddendi, qui est actus positivus; verumque actum Justitiæ præcipi: Ne retineas alienum; & Redde domino, quod tibi est. Hæc esse duo distincta, patet; nam tibi debes, tibi gratia, reddere famam te retractando, si alium blasphemasti; & tamen propriè nihil aliud apud te retines, nisi positivè.

4. Dico præceptum restitutionis principaliter, & per consequens ad absolute esse de actu positivo, adeoque esse præceptum affirmativum: esto minus principaliter, in actione alterius præcipiatur aliud negativum. Sic sanctus Thomas loco citato articulo 8. ad 1. Nam Molin. lib. 4. apud Layman, lib. 3. r. 2. cap. 2. num. 2. contra Petri. Dicitur, aliòque, est etiam contra Dicastill. lib. 2. de just. r. aliatu 2. disp. 1. dub. 5. Ita post accuratam considerationem dicendum puto, nam alij modi loquendi, non bene mihi pendenti, & fortasse aliis nunquam transseerunt. Ratio nostra est, quia præceptum restitutionis principaliter, & per se ed tendit, ut fiat à te æqualitas Arithmetica cum domino rei ablatæ; quæ æqualitas est per omnes, ut probat idem Dicastill. l. c.